

KILDEGJENNOMGANG

Middelalderske kirkesteder i Troms fylke

Trondenes kirke. Foto: Riksantikvaren, ukjent fotograf.

INNHOLD

INNLEDNING	3
HARSTAD KOMMUNE	4
TRONDENES ST. NIKOLAI (hovedkirke) (Trondenes sogn)	4
SAND (SANDSØY) (Bjarkøy sogn)	7
BJARKØYA (Bjarkøy sogn). Nedlagt kirkested.	9
HILLESØY (Hillesøy sogn). Nedlagt kirkested.	11
TROMSØ KOMMUNE.....	13
TROMSØ STA. MARIA (hovedkirke) (Tromsø sogn). Nedlagt kirkested.	13
MJØLVIK (MELVIK) (Tromsø sogn). Nedlagt kirkested.	15
KVÆFJORD KOMMUNE	17
RÅ (KVÆFJORD) (Kvæfjord sogn).....	17
IBESTAD KOMMUNE	19
IBESTAD (ASTAFJORD) (Ibestad sogn).....	19
DYRØY KOMMUNE	21
HAMN (DYRØY) (Dyrøy sogn). Nedlagt kirkested.	21
TRANØY KOMMUNE	23
TRANØY (Tranøy sogn). Nedlagt kirkested.....	23
TORSKEN KOMMUNE	25
GRYLLEFJORD [gamle] (Torsken sogn). Nedlagt kirkested.....	25
TORSKEN (Torsken sogn)	27
BERG KOMMUNE	29
MEFJORD (Berg sogn). Nedlagt kirkested.	29
BERG [gamle] (Berg sogn). Nedlagt kirkested.....	31
LENVIK KOMMUNE.....	33
LENVIK (Lenvik sogn). Nedlagt kirkested.	33
ØYFJORD (ØYFJORDVÆR) (Hillesøy sogn). Nedlagt kirkested.....	35
BALSTAD (BALSTADVÆR/BALTSFJORD) (Hillesøy sogn). Nedlagt kirkested.	37
KARLSØY KOMMUNE	39
TORSVÅG (Helgøy sogn). Nedlagt kirkested.	39
HELGØY (Helgøy sogn). Nedlagt kirkested.	41
KARLSØY (Karlsøy sogn). Nedlagt kirkested.	43
VANNVÅG (Karlsøy sogn). Nedlagt kirkested.	45
KVITNES (Karlsøy sogn). Nedlagt kirkested.....	47
NORDSKAR (Helgøy sogn). Nedlagt kirkested.....	49
SKJERVØY KOMMUNE.....	51

SKJERVØY (Skjervøy sogn).	51
ÅRVIK (Arnøy; Skjervøy sogn). Nedlagt kirkested.	53
HELNES (LAUKSUND?) (Laukøy, Skjervøy sogn). Nedlagt kirkested.	54
FORKORTELSER	55

INNLEDNING

Kildegjennomgangen er en oversikt over middelalderske kirkesteder. Den dekker både kirkesteder som er i bruk i dag og noen av de som er nedlagt.

Gjennomgangen er ordnet etter kommunenummer, mens rekkefølgen på kirkestedene er tilfeldig.

ID er henvisning til id.nr. i Riksantikvarens database over kulturminner, Askeladden, www.asketadden.ra.no.

Kildene som er benyttet, er både arkiver, bygdebøker og eldre skriftlig materiale. Oversikt over forkortelsene for disse kildene, fins på siste side.

Kildegjennomgang for registrering av middelalderske kirkesteder er utført av NIKU ved Jan Brendalsmo på oppdrag av Riksantikvaren.

Forberedelse av kildetekstene for publisering og kopling til ID-nummer i Askeladden er gjort av Jan-Erik G. Eriksson, Riksantikvaren.

Registreringen av middelalderkirkegårdene i Troms fylke er utført av NIKU i 2014.

HARSTAD KOMMUNE

TRONDENES ST. NIKOLAI (hovedkirke), gnr. 64 Trondenes (Trondenes sogn). Harstad kommune.

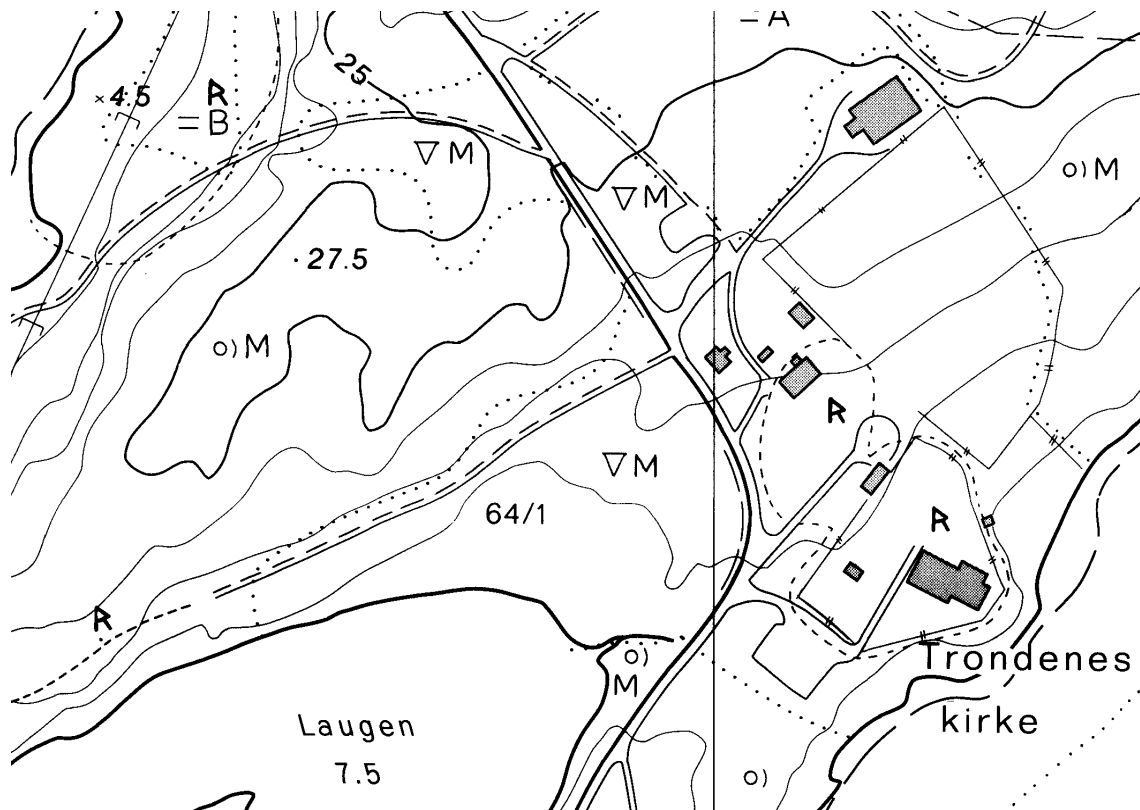
ID 85673

Trondenes var et kjent høvdingsete tidlig på 1000-tallet: ”Det var ein mann som heitte Sigurd Toresson, bror til Tore Hund på Bjarkøy. Sigurd var gift med Sigrid Skjalgsdotter, syster til Erling [Skjalgsson] (...) Sigurd budde på Trondenes på Omd. Han var ein grunnrik mann; men han var ikke i kongens teneste, og Tore var mest æra av desse brørne, etter di han var kongens lendmann. Men heime på garden var Sigurd ikkje i nokon måte mindre stormannsleg. Medan heidenskapen stod på, var han van til å ha tre blot kvar vinter (...) Da han tok ved kristendomen, heldt han på med gjesteboda sameleis som før” (Soga om Olav den heilage kap. 117). Sigurds sønn Asbjørn kom seinere i feide med kong Olav, og det er rimelig å anta at Trondenes ble konfiskert av kong Magnus på 1030-tallet. En slik hypotese finner støtte i det at Morkinskinna opplyser at kong Øystein Magnusson (1103-1130) lot bygge kirke på Trondenes og la gods til den (*A Prandarnesi let ec oc kirkio göra oc lagðad fe til*).

Opplysningen er likevel noe usikker, da dette byggeriet ikke nevnes i andre kilder (Bratrein 1970:71). Den nåværende kirken er en middelaldersk steinkirke på (gnr. 64) Trondenes. Den har rektangulært skip med smalere og lavere rektangulært kor. Inntil koret i nord er et sakristi i stein, utstyrt med opprinnelig tønnehvelv. Koret har portaler mot sør og mot nord inn til sakristiet. Skipet har portaler i nord, vest og sør. Koret har hovedalter og to sidealtere på østveggen, og i sakristiet er det et alter med piscina. På skipets østvegg er det alternisjer på hver side av korbueåpningen, og begge har lysåpninger gjennom skipets langvegger. Bak korets hovedalter er det et kort tønnehvelv mot østveggen, over et trefoldighetsvindu. Den opprinnelige korbueåpningen er gjort større i nyere tid. Tidligere var det et lektorium på skipets østvegg over korbuen, og på dette var det skåret ut dekan Sven Erikssons våpenskjold. Samtlige veggåpninger har spisse eller lett spisse buer. Det er benyttet kleberkvader i veggåpninger og utvendige hjørner. På 1400-tallet ble det montert en rodebjelke på korbueveggen i skipet, men denne ble revet i 1792. I koret og sakristiet er det funnet rester av et seinmiddelaldersk golv av glassert tegl. Rundt kirken og kirkegården løper en steinmur. På 1700-tallet ble den beskrevet som 4-5 m høy og med to tårn ut mot fjorden i øst (Liepe 2001:38ff m/ref., Bugge 1932:22, Mordt 2008:345ff). Dateringen av bygningen er omdiskutert. Dendrokronologiske prøver daterer takverket i koret til 1399-1400, i skipet til etter 1434 hhv. 1504-05 (op.cit.). Et annet vesentlig element i diskusjonen er en sokkel med attisk profil som løper rundt hele bygningen, også på sakristiet, noe som viser til samtidighet for hele byggverket samlet. Eide (2005, se også Trædal 2008:456ff for diskusjon) er den hittil siste som har behandlet bygningshistorikken. Han argumenterer for en mulig forklaring der grunnplanen er lagt ut og hele byggverket er påbegynt kort før eller rundt 1200, med en trinnvis byggeaktivitet fram til noe etter midten av 1200-tallet. På dette tidspunkt sto koret og sakristiet ferdig, og skipets vegger var blitt reist til over vindusnivå, men med skipets øst- og vestgavler ennå ikke påbegynt. Deretter kan pengemangel ha ført til byggestopp fram til nærmere 1400, og så er kirken ferdigstilt i etapper i tiden fram til kort etter 1500. Eides grundige analyser av murverket gjør det vanskelig å argumentere mot hans hypotese via denne innfallsvinkelen. Et argument som likevel bør ha betydning, er det faktum at Trondenes kannikdømme i Nidaros stift var det mest inntektsbringende i hele riket pga. de store inntektene fra fiskeriene. I 1589 dro dette kannikgjeldet 160 våger fisk i landskyld, i tillegg til en korn- og fisketiende på 21-60 tønner korn, 266-900 våger fisk og 60-120 tønner rav, avhengig av årsveksten og fisket. Til sammenligning dro det rikeste kannikgjeldet på Mørkekysten, Herøy, godt under halvparten av hva Trondenes gjorde. Det var ikke for intet at så vel dekan (Trondenes, og trolig Nærøy i Namdalen), kantor (Andenes) og erkediakon

(Tromsø) – de tre ledende i kollegiet etter erkebiskopen i Nidaros – alle hadde sine kannikgjeld nord i landet (Dybdahl 1989:190ff). I 1743 het det at ”Paa denne øe har forudm resideret en bisp, som har været suffraganeus af Trondhiems erkebisp, havendes da et capitulum og munkecloster ved Tronæss kirke, hvorfra præstekald her nord i landet, naar de leedige bleve, forsiuntes (...) Tæt ved kirkegaarden har været 4 steenmurede kieldere, hvor neere j munkene have haft deres cellulas, og superieurs oventil resideret” (Mordt 2008:345f). En kvittering fra 1442 viser at det ble utført betydelige arbeider ved kirken av tømmer Magnus Jonsson (Bugge 1932:21). Slik sett er det en mulig alternativ forklaring at det ved denne kirken, som ved nær samtlige nord-norske kirker, så ofte har vært så store råteskader i takverket at det ved flere anledninger er blitt skiftet ut. Hypotesen blir således at steinkirken kan være bygd i perioden 1150-1250, at skipets gavler ble murt opp på ukjent tidspunkt i seinmiddelalder, og at de yngre dendrodateringer viser til suksessive utskiftninger av takkonstruksjonene. Det store koret, samt forekomsten av et svært tidlig sakristi, kan forklares ved et høyt antall prester inkl. de residerende kapellaner (jf Eide op.cit.). Muligens er det dekan ved domkapitlet i Trondheim Svein Eriksson (1427-1480) som har anskaffet noen av kirkens mange alterskap, i alle fall har han betalt for en del annet interiør. Ved utgravninger i kirken er det funnet i alt 14 mynter, de eldste fra første halvdel av 1300-tallet (Bratrein 1970:note 63). I 1589 var Trondenes hovedkirke med annekser på Kvæfjord, Sandsøy, Hillesøy, Astafjord, Tranøy, Dyrøy, Lenvik, Øyfjorden, Balsta, Mefjorden, Berg, Gryllefjord og Torsken. Sognepresten skulle betjene Trondenes, mens det var res.kap. på Kvæfjord (1), Sandsøy (1), Hillesøy (1), Astafjord, Tranøy, Dyrøy og Lenvik (2), Øyfjord og Balstad (1), Mefjord og Berg (1), Gryllefjord og Torsken (1): ”Effterdi wij kunde nu icke faa en klaer biskeden, huor mange bønder der hører till huer kircke, derfor kunde wij ingen visz skick giøre om kircketienisten, huor offte den wdi huer kircke skie skall; men haffuer der om sampt och om capellanernis deris løen, sadt till mester Hans Mogenszøn der wdi att handle, som forsuarligt kand vere” (Thr.R. 90). I 1743 var *Tronæss* hovedkirke med *vicepastores* på Torsken og Mefjord, og disse skulle i tillegg betjene kirkene på Gryllefjord hhv. Berg: ”Disse vicepastores til Torskens- og Mæfiords kald, som de ere af ringe jndkomme, nyde alle præstelige rettigheder” (Mordt 2008:185f). Trondenes var et av de 20 kannikgjeld i Nidaros bispedømme ved reformasjonstiden (Dybdahl 1989:188ff). Først i 1731 blev kallet løst fra sin tidligere skatteskyldighet under biskopen i Trondheim (NG 12). Rundt 1270, i fortegnelsen over landskyld til Trondenes, Lenvik og Tranøy kirker, navngis tre prester (DN VI:274). Det er rimelig å oppfatte *sira Ærlinger prester* som sogneprest, og *Thorgeir prester* og *Stephan prester* som leieprester (*vicarius*) i og med at de ikke har tittel av *sira*, all den tid de to sistnevnte kirker var anneksert Trondenes. I den sammenheng er det verdt å merke seg at Trondenes, som en av ytterst få kirker i Norge, omtales som *ecclesia loci* (bl.a. DN XVII:777, jf Stefánsson 2000:183ff) – hvilket bl.a. gir et godt inntrykk av dens viktighet. 4. september 1476 var erkebiskop Gaute på visitas på Trondenes (Storm 1901:18 m/ref.). Det er ikke bevart brev skrevet på Trondenes, hvilket må bety at arkivet på et (seint) tidspunkt har brent. I tillegg til de tre altere øst i koret, med hvert sine alterskap, har kirken hatt ytterligere et skap, og det er i tillegg kjent altere for Kristi legeme, apostelen Andreas samt St. Olav (vigslet av erkebiskop Gaute 1476) hhv. De fire doktorers [kirkefedres] alter. Det sistnevnte alter hadde i 1785 en kalk der det på foten var en innskrift, og som anga at den skulle tilhøre dette alteret (Bugge 1932:49 note 48). I 1721 er det nevnt 7 – kanskje 9 – ”skjønne udhugne forgylte Altere” i kirken, hvorav fire i skipet (Bugge 1932:26). I 1743 ”7 altere, hvoraf de 3de inde i choret ere af steen” (Mordt 2008:346). Trolig eksisterte det prestebol til Trondenes kirke allerede rundt 1370 (*Abølet Throndarnæs allt xij spanna læigha*, DN VI:274). Rett vest for kirken, på andre sida av neset for der kirken står, heter det Kjerkeneset. En innsjø kalt Laugen, kort vei sørvest for kirken, skal etter tradisjonen ha sitt navn etter at de første kristne i området skal ha blitt døpt her tidlig på 1000-tallet. Det er ingen gravhauger nær kirken, men

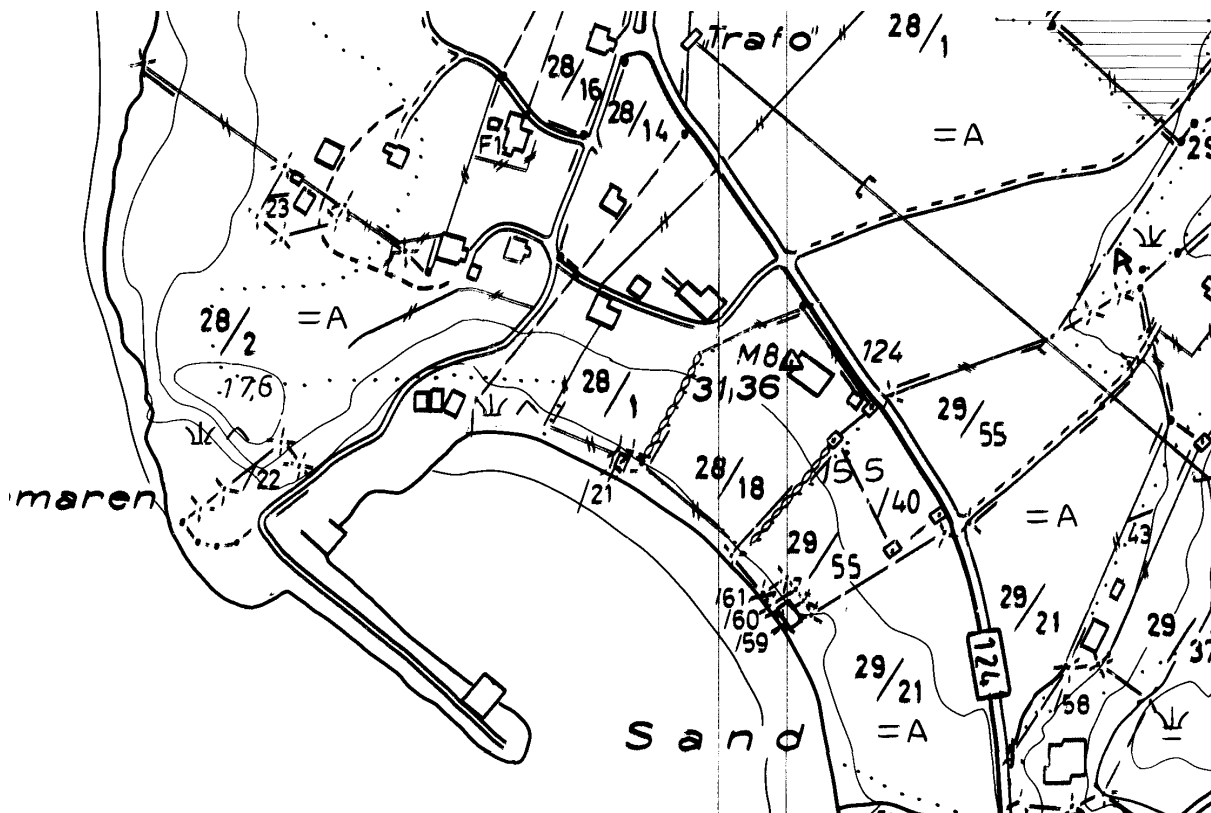
det ligger flere på vestsiden av neset og hvor det også finnes to nausttuffer fra vikingtid (Simonsen 1991:101f). (kartreferanse: EL 252-5-4).

SAND (SANDSØY), gnr. 28 (=138) Nordsand (Bjarkøy sogn). Harstad kommune.

ID 85392

Eldste kilde til en kirke på (gnr. 28) Nordsand på Sandsøya er ca. 1350 (*Sandz kirkio*, DN VI:198). Kirkestedet er likevel eldre, da det fra kirken er bevart en figur av St. Olav fra midten av 1200-tallet (Gabrielsen 1998:72 m/ref.). I 1589 bodde en residerende kapellan under Trondenes på Sandsøy (Thr.R. 90), men annekset ble eget prestegjeld i 1731 (Mordt 2008:187). I 1813 ble det igjen lagt under Trondenes, ble så eget gjeld i 1875, for så i 1885 å bli lagt ned. Det er noe usikkerhet rundt nybygging av kirkene på Nordsand på 1600-tallet. Muligens brant en kirke i 1633, og som kan ha blitt bygd i tiden 1588-1622. Alternativt ble en gammel og brøstfeldig kirke revet og nybygd på 1640-tallet – trolig i 1647 da også Kvæfjord kirke ble nybygd. I 1750 ble kirken beskrevet som en tømmerbygning med korsformet grunnplan (dog sekundære korsarmer) og takrytter over korsskjæringen, samt at kirkegården var forsvarlig innhegnet med steingard. Prestegården lå da på (30) Altevik. Denne kirken ble revet i 1765 og materialene solgt på auksjon. Året etter stod ny kirke ferdig, i 1770 beskrevet som en tømmerbygning med korsformet grunnplan med takrytter over korsskjæringen, sakristi og våpenhus. Bygningen ble deretter tatt ned og flyttet til Bjarkøy i 1885-86, hvor den ble gjenreist på (15) Nergård. Sandsøy ble samtidig nedlagt som kirkested, men gjenopprettet i 1888 og nåværende kirke ble reist samme året, en rektangulær tømmerbygning med tårn i vest (Jenssen 1947:145ff, Wolff 1942:16f, Trædal 2008:445ff). ”Alle kirker på Sand har uten tvil stått på samme tomt som fremdeles er kirketomt der” (Jenssen op.cit. s. 145). Kirken hadde i 1750 ifølge biskop Nannestad ”adskillige malede og forgylte Billeder, som ere tagne af Tronæs Kirke, og ere sate i Skrifte-Huset” (Wolff 1942:17). Kort vei inn/øst for kirken er et fjell kalt Prestaksla, og rett sør for denne ligger Kjerkelihøgda. (kartreferanse: EM 255-5-4).

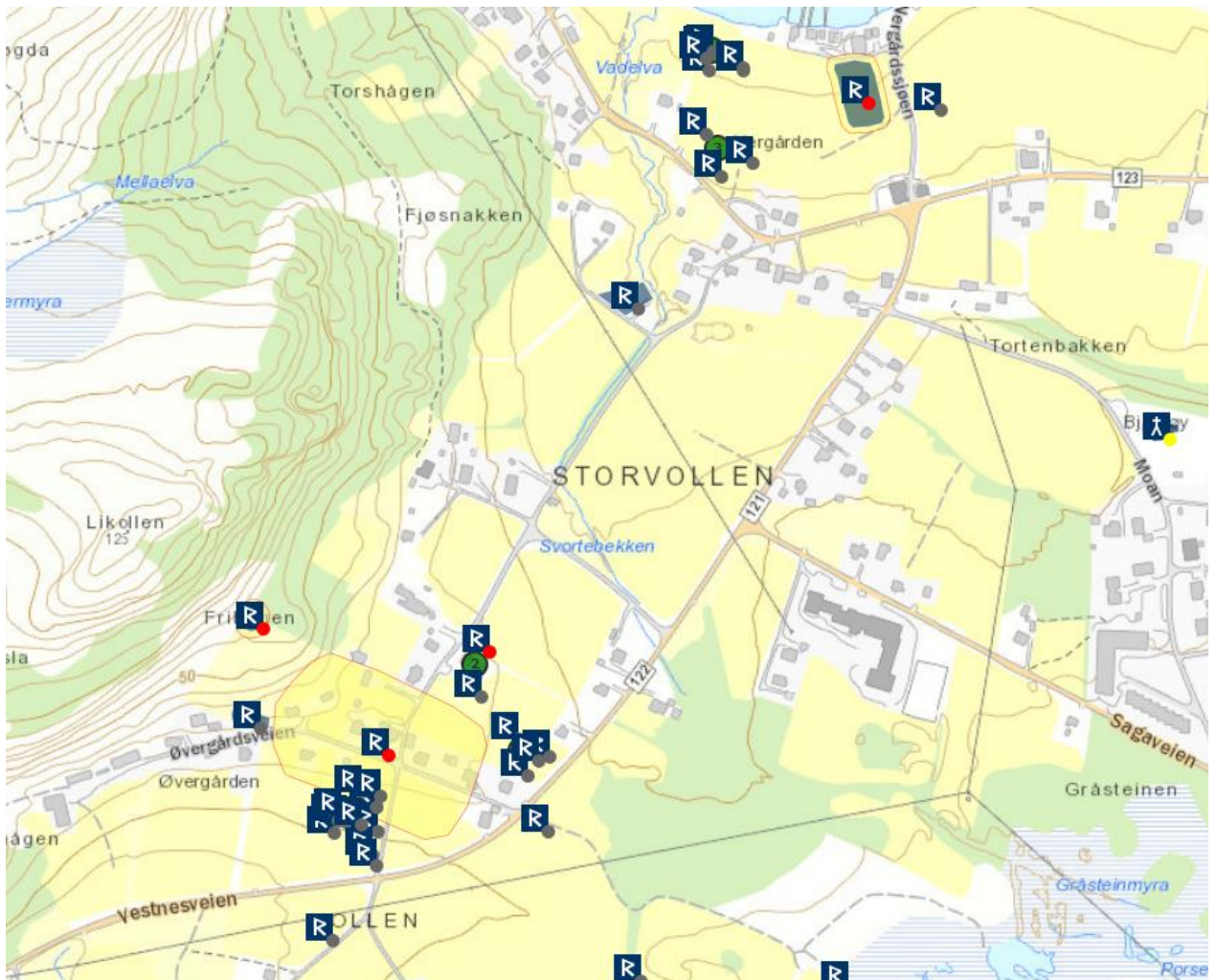
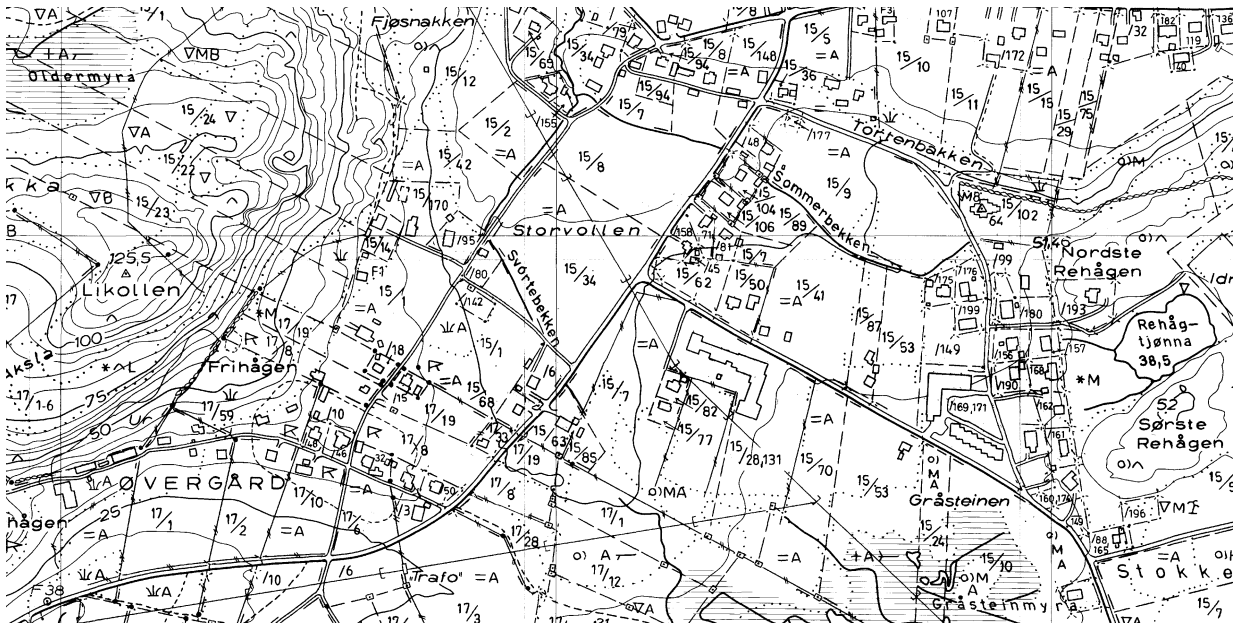

BJARKØYA, gnr. 17 (=127) Øvergård (Bjarkøy sogn). Harstad kommune. Nedlagt kirkested.

ID 74664

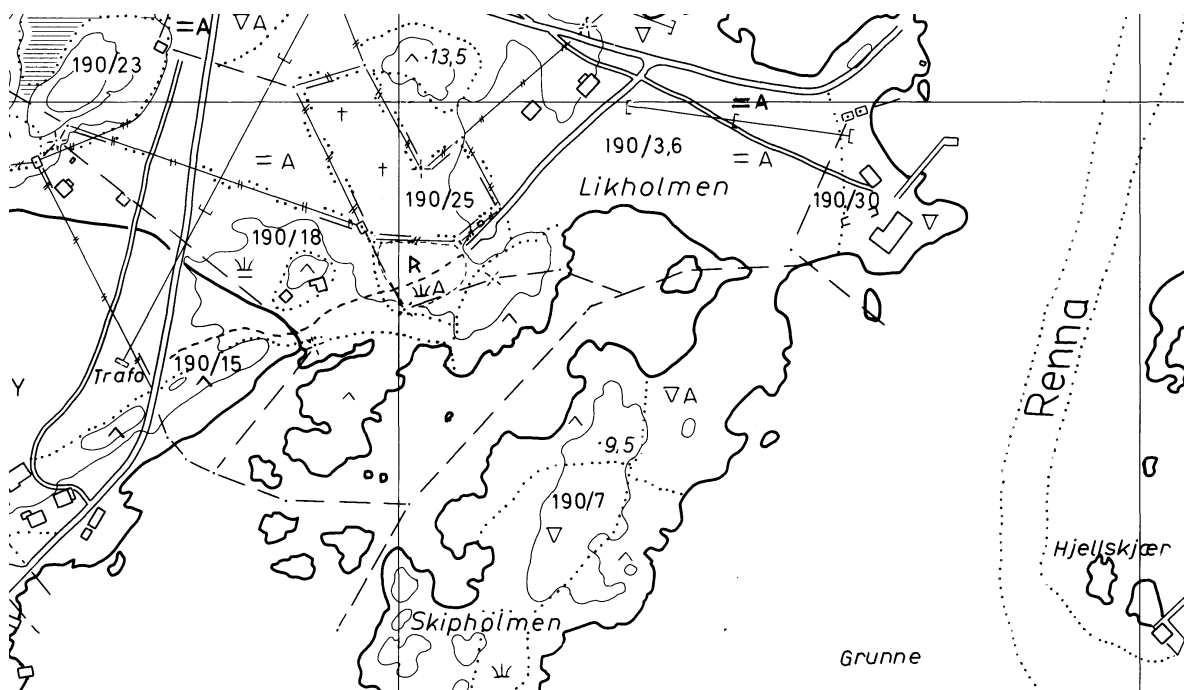
En kirke på Bjarkøy er nevnt i 1309 og 1370-80 (*Biercheröe kierche*, DN XV:1; hhv. *Bierkøyar kirkiu*, DN VI:302). Ca. 1550 skal kirken ha vært betjent av en dansk munk – Laurits Haar (Bratrein 1970:note 34). Kirken på Bjarkøy er ikke omtalt i 1589 (Thr.R. 90), men den nevnes av Petter Dass ca. 1690. I 1665 omtales den som anneks under Sand kirke (*oc [Sand] haffr under sig det kaars Neregaard*), i 1702 nevnes sognet (*Needergaards*) og i 1726 kirkebygget (*Nedergaardens capell*). Ifølge lokal tradisjon skal kirken ha stått til inn på 1800-tallet (Trædal 2008:443f m/ref.). Nåværende kirke på Bjarkøya, en tømmerkirke med korsformet grunnplan, står på (gnr. 15/102) Nergård, ved Nordste Rehågen om lag 150 m ned/nordvest for Rehågtjønna. I all hovedsak er dette den samme bygningen som ble flyttet hit fra Sandsøya da kirkestedet der ble nedlagt i 1885. Den ble ikke gjenreist på samme sted som der middelalderkirken på Bjarkøya sto. Drøye 200 m mot sørøst for nåværende kirke ligger en gravplass tilhørende nåværende kirke, rett bak idrettsplassen. Gårdstunet på Bjarkøy fra tidlig 1000-tallet ligger trolig der tunet på nåværende (gnr. 17) Øvergården befinner seg. Her er en større gårdshaug med en utstrekning på 150x100 m (Simonsen 1991:106). Det skal være registrert en kirketuft på bnr. 59 Frihågen under (17) Øvergård, i vestkanten av nevnte gårdshaug. Denne lokaliteten er 780 meter sørvest for nåværende kirke. ”Den flate på sørsiden av Frihaugen hvortil Lars Isaksen først 1890-årene flyttet sine hus, kaltes av gamle folk i Øvergård for Kirkebakken, og fjellknausen rett ovenfor kaltes Kirkesteinen. Dette tross for at ingen kunne berette om å ha hørt om noen kirke i Øvergård, men vel om et kapell i Nergård hvorom også Petter Dass skriver i sin ’Nordlands Trompet’. Like østenfor den nevnte utflyttede stuebygning på Kirkebakken kan fremdeles tydelig sees omrisset av en tomt, hvor det har stått et stort hus” (Jenssen 1947:146). Videre er det gjort funn av skjelettresten på bnr. 7 under Nergård. Dette siste stedet er rett nord for (15/34) Stolvollen, nord for gårdshaugen (Gabrielsen 1998:69f m/ref., Trædal 2008:443f m/ref.). Muligens kan dette handle om to suksessive plasseringer av kirke med gravplass, og der den eldste er på Øvergård. Begge de eldre lokaliteter ligger fra 500-700 m fra nåværende kirke. En av de mer kjente høvdingene på tidlig 1000-tallet var Tore Hund fra Bjarkøy: ”han var den mektigaste mannen der nord, og han vart da lendmannen til kong Olav [den hellige]” (Soga om Olav den heilage kap. 106). Selv om Tore stilte seg uheldig i slaget på Stiklestad, ble gården værende i ætta. Bjarkøy var setegård for Tores ætt. En drøy kilometer øst for tunet på Øvergården, på (16) Sandmælan, er det gravd ut et ringforma tun lik det på Vollmoen på Engeløy (16 hus i to grupper på åtte rundt et ovalt tun). I grensa mellom Øvergården og Nergården i nord står en bauta kalt Pila, om lag 200 m nordøst for kirkestedet på Øvergård. Ifølge sagnet ble den skutt av Kvæfjordtrollet mot den nybygde Bjarkøy kirke (Simonsen 1991:106f). På Frihågan inntil gårdshaugen i vest ligger et gravfelt, og nord ved Nergårdsvika ligger ei stor nausttuft (Trædal op.cit. s. 443). (kartreferanse: EL 256-5-4).

TROMSØ KOMMUNE

HILLESØY, gnr. 29 (=190) Hillesøy (Hillesøy sogn). Tromsø kommune. Nedlagt kirkested.
ID 27728

Eldste omtale av en kirke på (gnr. 190) Hillesøy er i 1589 (*Hylleszøø*, Thr.R. 90), da den var anneks under Trondenes med en res.kap. ved kirken på Hillesøy. Kirkestedet er likevel eldre enn dette, da kirken har et alterskap fra 1480-årene (Bugge 1932:28f). På et seinere tidspunkt ble Øy fjord og Balstad sogn lagt under Hillesøy kirke. I 1731 ble Hillesøy eget kall, deretter ble det lagt som anneks til Lenvik – muligens i 1759 da Lenvik ble fritt kall (NG 41). Det middelalderiske kirkestedet var på (190) Hillesøy, på Hillesøya vest for Kvaløya. Kirkegården ligger rett sør for brofestet, tett ved strandkanten, med en utstrekning på om lag 60x40 m og er omgitt av en jordvoll (avmerket på ØK med rune-R). Tufta etter den siste kirken ses som en lav jordvoll. Ut fra denne var kirken en trebygning med korsformet grunnplan der hovedskipet var 38x16 m, mens bredden over tverrskipene var 27 m (Simonsen 1991:123f). I 1770 var en kirke på stedet nybygd, en tømmerbygning med korsformet grunnplan. Ved en oppmåling i 1898 vistes grunnplanet at kirken i ettertid hadde fått bygd til sakristi i øst og tårn i vest. Denne kirken ble revet i løpet av 1880-årene (Trædal 2008:417f m/ref.). Nåværende Hillesøy kirke står inne på “fastlandet” på Kvaløya, helt i sørvest, på (gnr. 8=169) Austein (EU 270-5-4), dit kirkestedet ble flyttet i forbindelse med rivingen av gammelkirken. Odden rett ut/øst for den gamle kirkegården heter Likholmen. En snau kilometer sørvest for gravplassen stikker det en odde kalt Presthaugen ut i fjorden mot sør. Naboøya i øst heter (28=189) Sommarøya, og ei bukt på dennes smaleste punkt heter Prestvika. Nord for Sommarøya og øst for Hillesøy ligger en rekke holmer, derunder Kirkegårdsholmen og Kirkegårdskjær. (kartreferanse: EU 271-5-4).

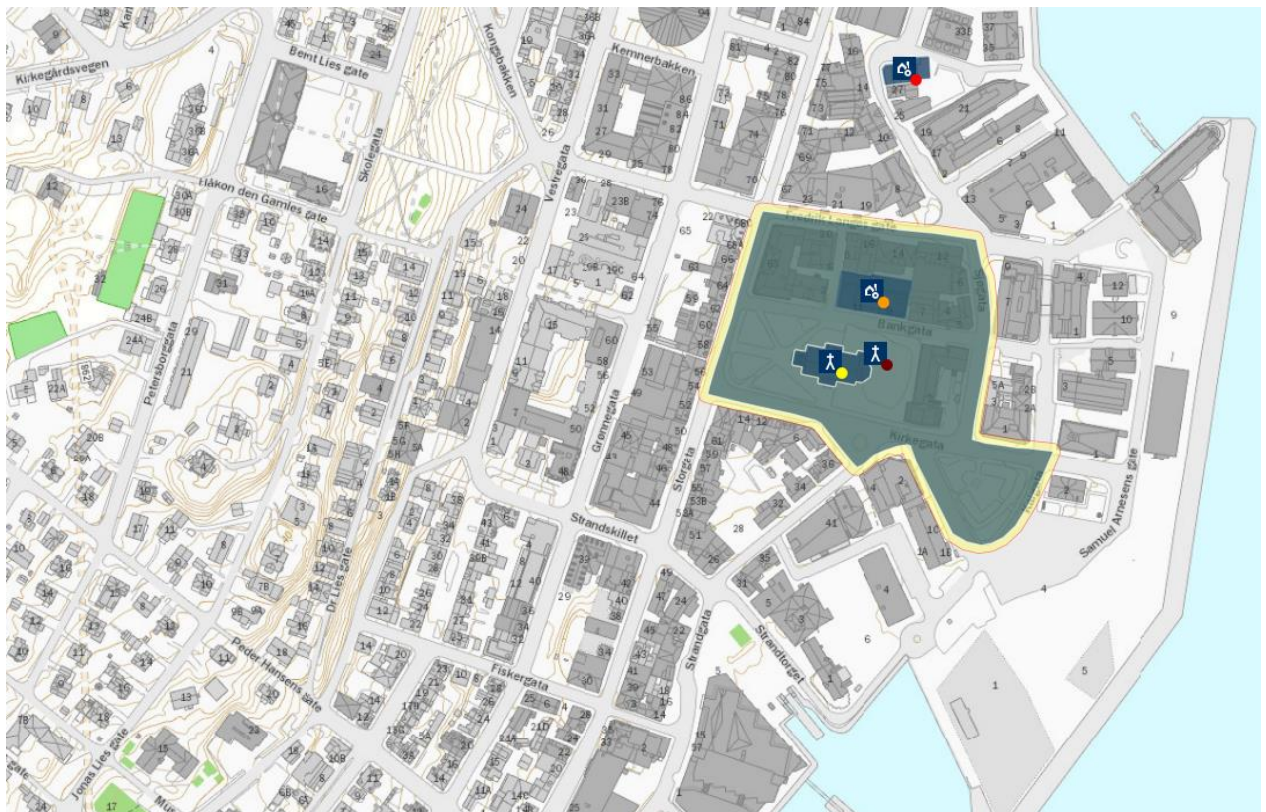
TROMSØ KOMMUNE

TROMSØ STA. MARIA (hovedkirke), gnr. 119 Tromsø (Tromsø sogn). Tromsø kommune. Nedlagt kirkested.

ID 132051

Eldste opplysning om en kirke på Prostneset på (gnr. 119) Tromsø prestegård er i Soga om Håkon Håkonsson (kap. 333): ”Han let byggje ei kyrkje nord i Troms og kristna heile den kyrkjesokna”. Dette utsagnet bør ikke oppfattes for bokstavlig, og trolig henspeler det på en kristning av samene i de indre strøk (Bratrein 1970:72). Kirken ble i 1308 av paven akseptert som ett av de 14 kongelige kapeller underlagt prosten ved Apostelkirken i Bergen (DN I:113, 114). Da kongesetet etter hvert ble flyttet til Danmark gled patronatsretten til disse kirkene over til biskopene, og i 1486 (DN I:950) ble dette påpekt av kong Hans, og erkebiskopen måtte gi fra seg styringen over Tromsø kirke og dens inntekter. I 1584 ble Trondheim domkirkes sogn opprettet, og Tromsø ble lagt under sognepresten der (Trædal 2008:412). Prestskapet ved domkirken hadde gjennom hele middelalderen et våkent øye for de sentrale kirkene i Lofoten, Vesterålen, Troms og Finmark, rimeligvis på grunn av de store inntekter fra fiskeriene nordpå. Således lå Tromsø, Andenes, Trondenes, Vesterålen (Hadsel) og Lofoten (Buksnes) prestegjeld i 1540 til den øverste eliten ved domkirken (Dybdahl 1989:190f), og de hadde rådet disse gjeldene siden 1400-tallet eller muligens også tidligere. Tromsø lå da til erkediakon ved domkirken. Middelalderkirken ser ut til å ha stått i det kvartalet der nåværende kirke står. Dette området utgjør trolig restene av en større gårdshaug (Trædal 2008:412 m/ref.). I 1661 måtte kirken og benhuset (*ossuariet*) repareres, og i tidsrommet 1710-17 ble kirken revet og et nybygg reist. Dette var en langkirke i tømmer, samlet lengde 36 alen og største bredde 27 alen. På midten av 1700-tallet ble det suksessivt bygget til to kors på skipet og kirken framsto nå med korsformet grunnplan. Nannestad beskrev kirken i 1750 som ”en nedrig Træ-Bygning” med takrytter, mens ”Kirkegaarden [er] meget vel indhegnet, dog uden Porte”. Ny kirke ble reist i 1801, en tømmerbygning med korsformet grunnplan med samlet lengde (V-Ø) 39 alen og største bredde 37 alen. Gammelkirken ble revet engang i tiden 1801-06. En blyantskisse fra 1854 viser kirke med gravplass omkring, inne i øvrig bybebyggelse. I 1856 ble nykirken revet og gjenoppsatt i Tromsø Sund tvers av sundet mot øst. I 1861 ble nåværende langkirke innviet (Wolff 1942:18ff, Nicolaissen 1917:177ff, Trædal 2008:412ff m/ref.). Nåværende kirke står midt i sentrum av Tromsø by, rett sør for Indre havn og drøye 100 m inn/vest for Dampskipskaia. Den ligger mellom Storgata og Sjøgata, Kirkegata og Fr. Langesgate. Om lag 500 m nordnordøst for kirken ligger Skansen, et sirkelformet militært vollenlegg med diameter på ca. 70 m, og der det tidligere har vært vannfylte graver mot nord og vest. Dets eldste fase kan trolig trekkes ned til begynnelsen av 1300-årene (Simonsen 1991:129f, Mordt 2008:349). I 1589 var Tromsø hovedkirke med annekser på Melvik, Torsvåg, Helgøy, Karlsøy, Vannvåg, Kvitnes og Skjervøy. Sognepresten holdt tjeneste på Tromsø og Melvik, det bodde en res.kap. på Torsvåg og som dessuten betjente Helgøy, en res.kap. på Karlsøy betjente i tillegg Vannvåg og Kvitnes, og en res.kap. på Skjervøy betjente kirken der. ”Om capellanernis løen setter wij till sognepresten till Trundhiems domkircke, [till huilcken dette giæld wed kongelig breff er perpetuerit] att handle och giøre som forsuarligtt kand vere” (Thr.R. 90f). I 1743 Tromsø hovedkirke med anneks på Helgøy, residerende kapellanier på Karlsøy og Skjervøy, samt ”*paa eidet imellem Ulfsfiord og Løngensfiord et finnecapell af træ, sorterendes under Carlsøe residerende capellanie, hvor 4 gange om aaret prædikes, og den langt fra liggende meenighed inde i fiordene, som er sterk, søger til*” (Mordt 2008:188). Trolig lå nordsiden av Senja til Tromsø prestegjeld, da det i et brev i 1405 nevnes en eiendom *j Sennione ok j Trumpsar kirkiu sokn* (DN I:603, 604), mens det meste av Senja lå til Trondenes prestegjeld. I 1776 ble Lyngen og Karlsøy fraskilt som egne prestegjeld, Skjervøy allerede før dette; Balsfjord i 1856 og Tromsøs landdistrikter i

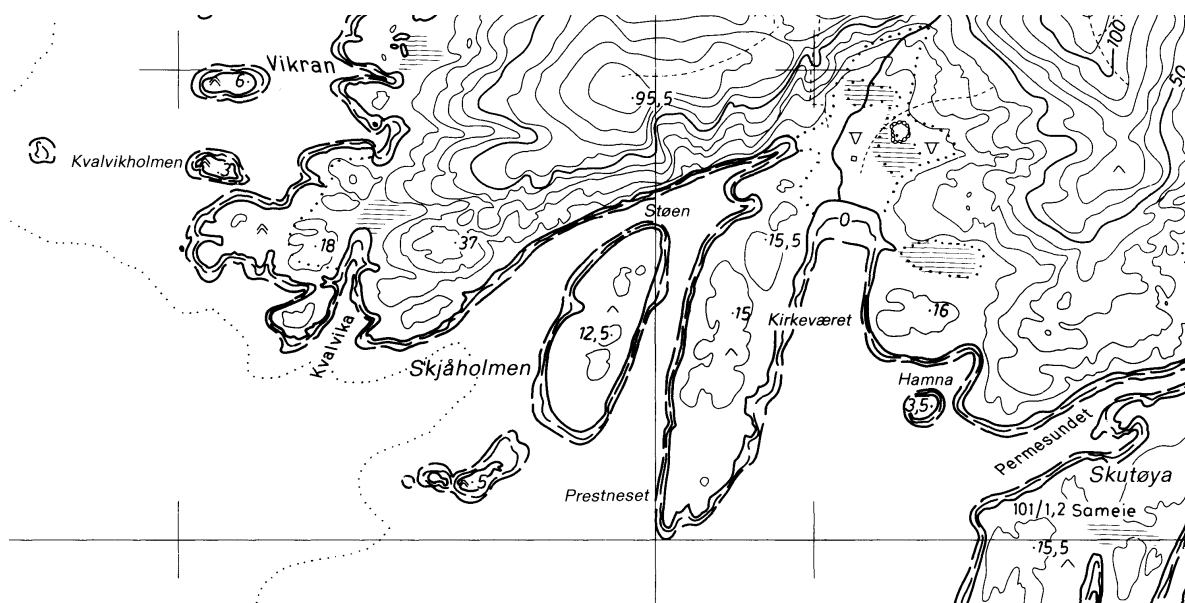
1860 som Tromsø Sund gjeld (NG 133). Vest for kirken går Kirkegårdsvegen opp mot de nyere gravplassene Tromsø gravlund og Elverhøy gravlund. På åsen opp/nordvest for kirken ligger Prestvatnet. (kartreferanse: FB 271-5-1).

MJØLVIK (MELVIK), gnr. 101 Mjølvik (Tromsø sogn). Tromsø kommune. Nedlagt kirkested.

ID 84938

Eldste omtale av en kirke i Kirkeværet på (gnr. 101) Mjølvik på Sandøya er i 1589, og den lå da som anneks til Tromsø kirke og ble betjent hver femte helligdag (*Melwijg kircke*, Thr.R. 90). Øya var kommet under erkesetet før 1432 etter en barnedrapssak (AB 101). Kirken sto opp for ei vik helt sør på Sandøy. Innerst i dalføret og litt nordøst for tidligere bebyggelse ligger den godt synlige kirkegården. Bosetningen i været tok til på 1300-tallet og ble forlatt på 1600-tallet, og i området vises tufter etter mer enn 50 bygninger. Den sørvestligste tufta i været kalles Prestestua og var vel oppholdssted for Tromsøpresten ved messene. Kirketufta er blitt undersøkt av Simonsen tidlig på 1950-tallet. Kirkegården er avgrenset ved en ca. 1 m bred og høy steingard med inngang i nordøsthjørnet og har de ytre mål 25-26x24 m. Stikkprøver antyder om lag 400 graver i området. Gravene fantes også inne i kirken. Kirketufta synes midt på kirkegården, en torvvoll med ei syllsteinsrekke på 4x8 m. Opp mot østgavlens innside ses alterfundamentet. Undersøkelsene viste spor av tre suksessive kirker på samme tuft. Den eldste var reist rundt 1450, en liten orientert salkirke med vindfang/våpenhus i vest. De indre mål var 6,7x4,8 m, der selve bygningen – bortsett fra østveggen som var i skallmur – var en trekonstruksjon med utvendige kraftige jordvoller. Den neste kirken på stedet var i noenlunde samme byggeteknikk, og den hadde brent seinest rundt 1610. Også den tredje kirken på stedet ser ut til å ha vært en konstruksjon omtrent tilsvarende de to eldre, og den sto til forfalls i det øde været i 1689. I 1666 het det at ”Kircken er opbygt aff en fiskeboo, og seer ilde du baade inden og uden”. Trædal, med utgangspunkt i de seinere års arkeologiske undersøkelser av andre nordnorske kirketufter, stiller seg noe kritisk Simonsens tolkning av bygningsrestene (Simonsen 1991:127f, Trædal 2008:408ff m/ref.). Nåværende bebyggelse på Sandøya ligger en snau kilometer nordøst for Kirkeværet, på inn-/østsida av øya. Mjølvik er eneste gården. En odde ut fra Kirkeværet heter Prestneset. (kartreferanse: EX 280-5-0R).

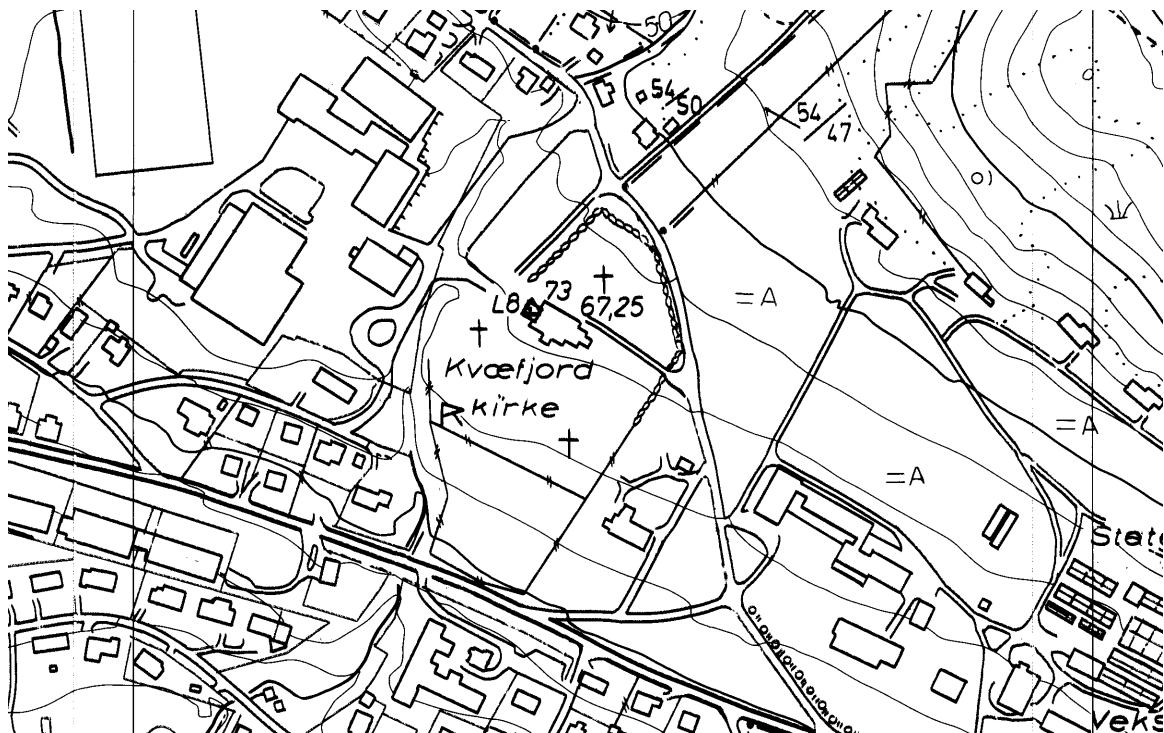

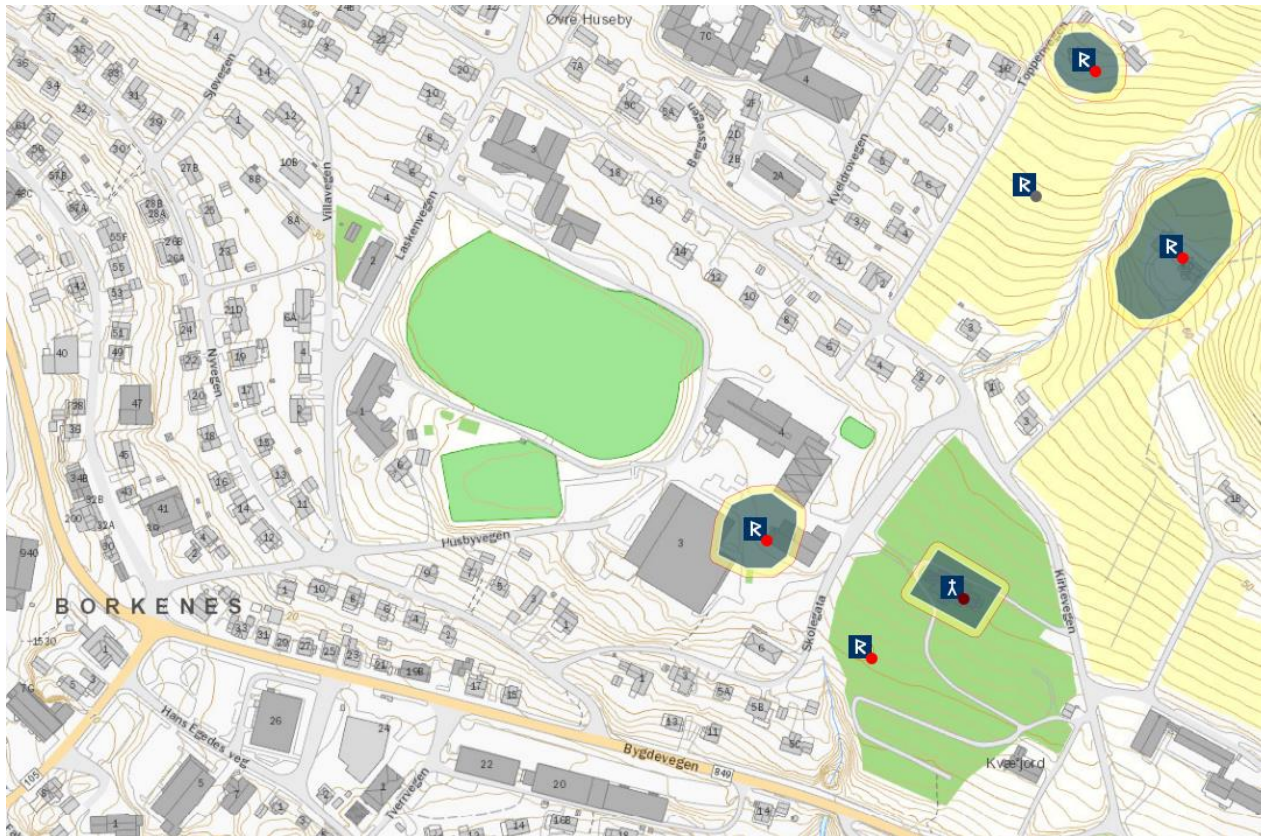

KVÆFJORD KOMMUNE

RÅ (KVÆFJORD), gnr. 54 Kvæfjord prestegård (Kvæfjord sogn). Kvæfjord kommune.
ID 84873

Eldste omtale av en kirke på (gnr. 54) Kvæfjord prestegård er ca. 1350 (*Raa kirkio j Quidia fyrdin*, DN VI:198). Gårdens opprinnelige navn er Rå (NG 9). I 1589 var *Quedfiords kircke* residerende kapellani under Trondenes (Thr.R. 90), i 1743 omtalt som eget kall (Mordt 2008:186), noe det ble i 1731 (NG 1). Biskop Nannestad beskrev i 1750 kirken som en tømmerbygning med korsformet grunnplan, samt at ”Kirkegaarden er vel indhegnet med Steen, men for trang”. Videre at det var ført inventar fra Trondenes kirke til ”saasom næsten alle Kirkerne i Senjen, særlig Quæfjordens Kirke er opfyldt med Overflødheder af Tronæs Domkirkes kostelige og kunstige Billeder” (Wolff 1942:15f). Ifølge Nannestad hørte ett eller to av kirkens tre alterskap tidligere hjemme i Trondenes kirke, samt i tillegg et antemensale fra slutten av 1200-tallet (Bugge 1932:11f, 26). Kirken som biskopen visiterte var nybygd i 1647, og i 1705 hadde den fått bygd til en takrytter over korsskjæringen. I 1764-65 ble ny kirke reist på stedet. Ved besiktigelse i 1770 ble denne beskrevet som en tømmerbygning med korsformet grunnplan, takrytter over korsskjæringen, samt tilbygd kor og sakristi i øst. Denne ble revet i forbindelse med at nåværende kirke ble reist på samme sted i 1866-67 (Trædal 2008:464f, Linde 1960:65ff). Denne er en langkirke med smalere, rektangulært kor og sakristi bygd inntil i øst, samt tårn inntil skipet i vest. Drøye 50 m vest for nåværende kirke på (gnr. 54) Kvæfjord prestegård ligger en gårdshaug (Gabrielsen 1998:67 m/ref.). Trolig er samtlige kirker reist på samme tuftsted. Trolig var det prestebol til kirken allerede ca. 1370-80 (*Til Quidafiordar kirkiu. Abølet viij span varo xij*, DN VI:302). Inne på nåværende kirkegård, 20-30 m sørsørvest for nåværende kirke, står en 1,5 m høy bauta, etter sagnet ei pil skutt av den hedenske Tore Hund på Bjarkøy mot den da nybygde kirken (Simonsen 1991:97). Rett inn/opp i fjellet heter det Prestemyra. På Rå fantes det på 1870-tallet gravhauger så vel på Husby som på et bruk av prestegården kalt Altona, som på selve kirkegården (Aarb. 1875:105f). (kartreferanse: EJ 251-5-4).

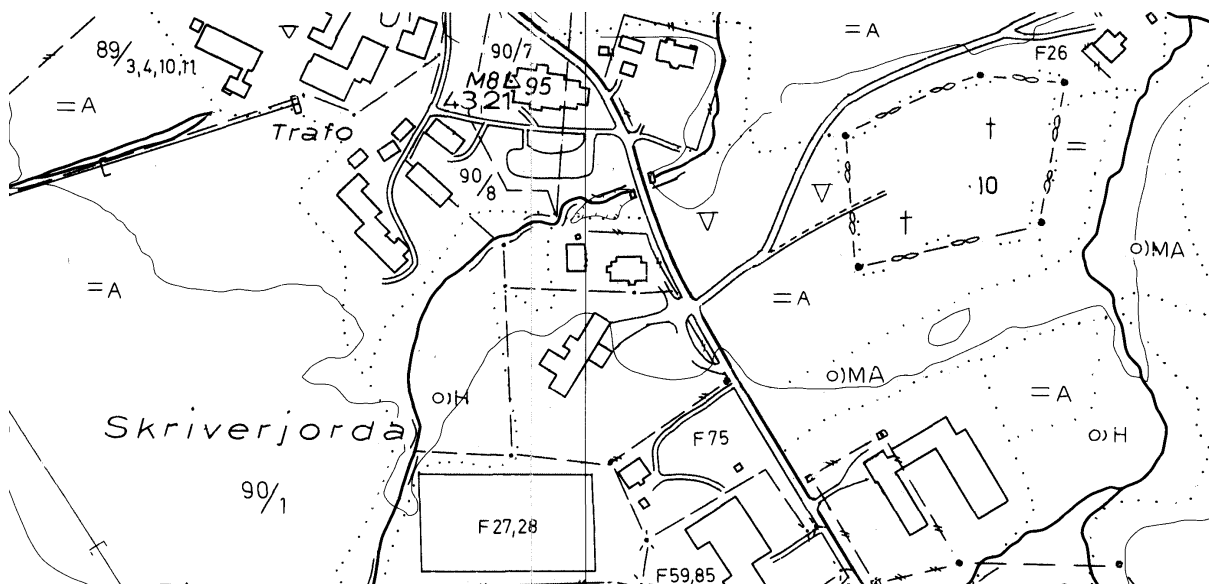

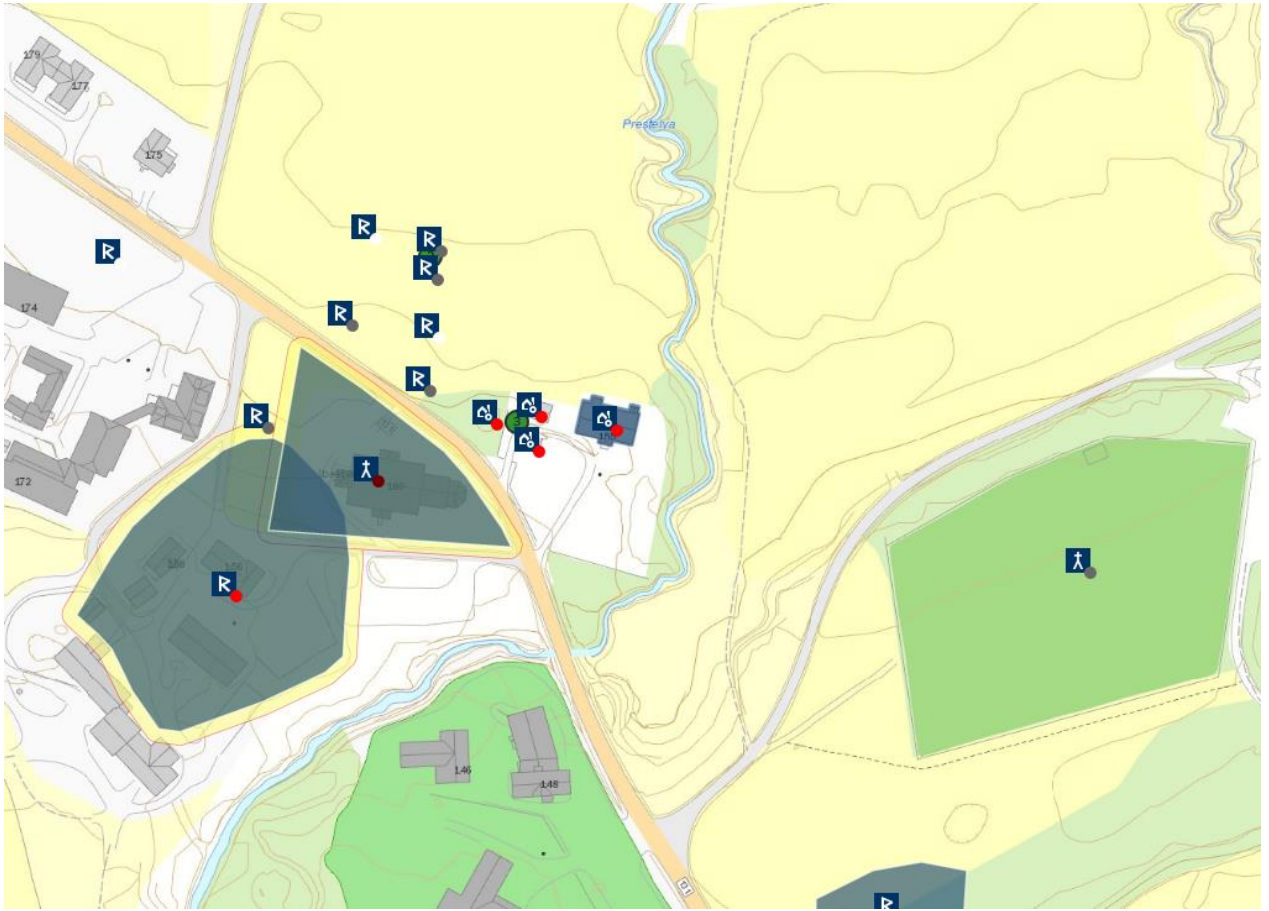

IBESTAD KOMMUNE

IBESTAD (ASTAFJORD), gnr. 88-91 Ibestad prestegård (Ibestad sogn). Ibestad kommune. ID 84709

Eldste omtale av en kirke på (gnr. 90) Ibestad øvre er ca. 1370-80 (*Jwarstada kirkiu*, DN VI:302). Det var prestebol til kirken allerede på denne tiden, og i 1589 residerte det trolig to prester på stedet (*Astefjord, Traneøen, Diurøyen, och Lengeuijg disze 4 kircker betienes aff 2 prester*, Thr.R. 90). Middelalderkirken var bygd i stein og var reist ved/delvis på gårdshaugen. Den ble revet i 1880 og nåværende kirke – også en steinbygning – er oppført på samme sted, slik at deler av den gamle kirken trolig er fundament for den nåværendes kor. Den eldre kirken ble trolig reist en gang i tidsrommet ca. 1150-1250. Den hadde rektangulært grunnplan uten utvendig synlig skille mellom skip og kor men med innvendig korskille i tre, og med portaler mot vest og sør i skipet. Målene var 18,7x12,4 m, ”nesten 4-kantet” ifølge Nannestad, som også anførte at ”Kirke-Gaarden vel indhegnet”. På 1600-tallet ble den beskrevet med en takrytter over skipet i vest, samt våpenhus utenfor skipets to innganger. Etter 1776 ble det bygget til kor og sakristi i stein inntil kirken i øst (Nicolaisen 1917:163ff, Wolff 1942:17f, Trædal 2008:450f m/ref.). Ifølge eldre beretninger skal veggene ”likefrem ha vært støpt. Både på inn- og utsiden kunde man se sporene efter støperammene” (Bugge 1932:9). Trolig dreier dette seg om de to tilbyggene. I 1589 lå Ibestad (*Astefjord kircke*) som anneks til Trondenes og var da residerende kapellani (Thr.R. 90). Den ble i 1731 eget kall og hadde i 1743 Hamn/Dyrøy og Tranøy som anneks, samt Lenvik som residerende kapellani, og kapellanen her skulle dessuten betjene Hillesøy annekskirke (Mordt 2008:184f, NG 40). I 1759 ble Tranøy og Dyrøy skilt ut som eget prestegjeld, likeså Lenvik med Hillesøy som anneks (Nicolaisen 1917:168). Rundt 100 m øst for kirken ligger en gravplass, og en annen ligger drøye 200 m mot sør. (kartreferanse: EP 251-5-4).

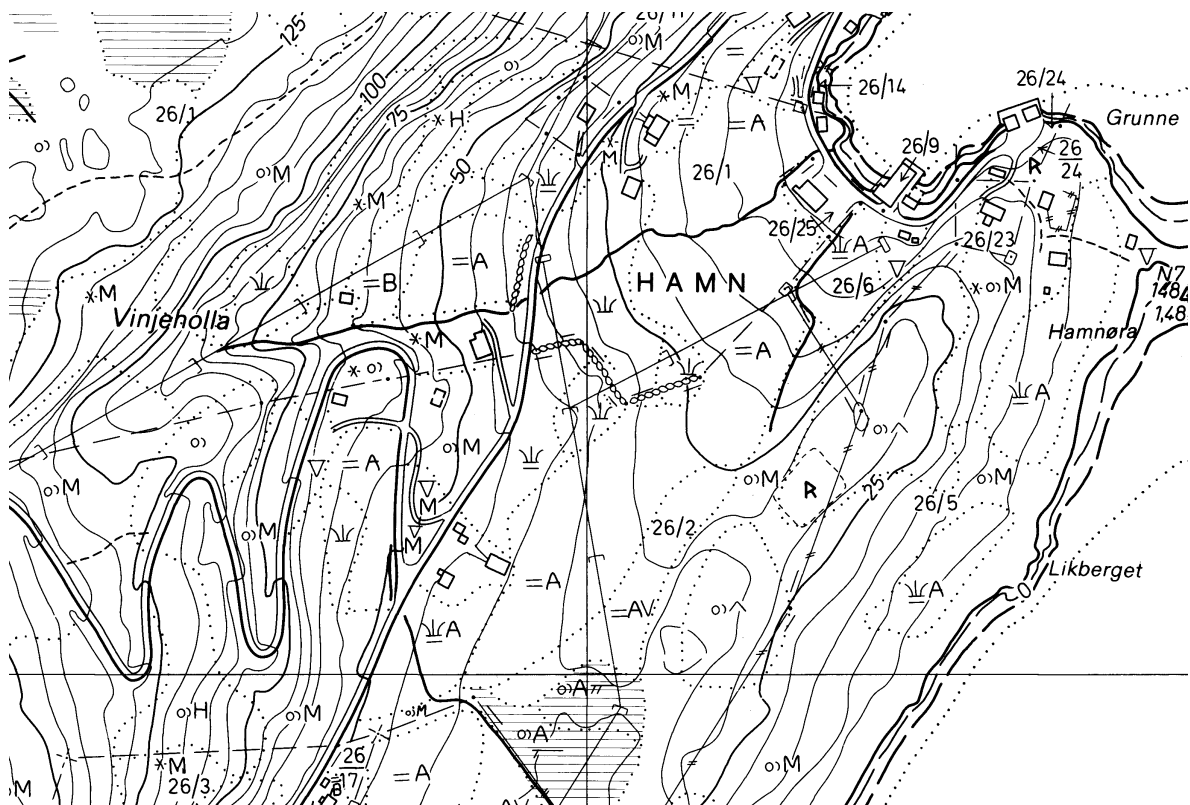

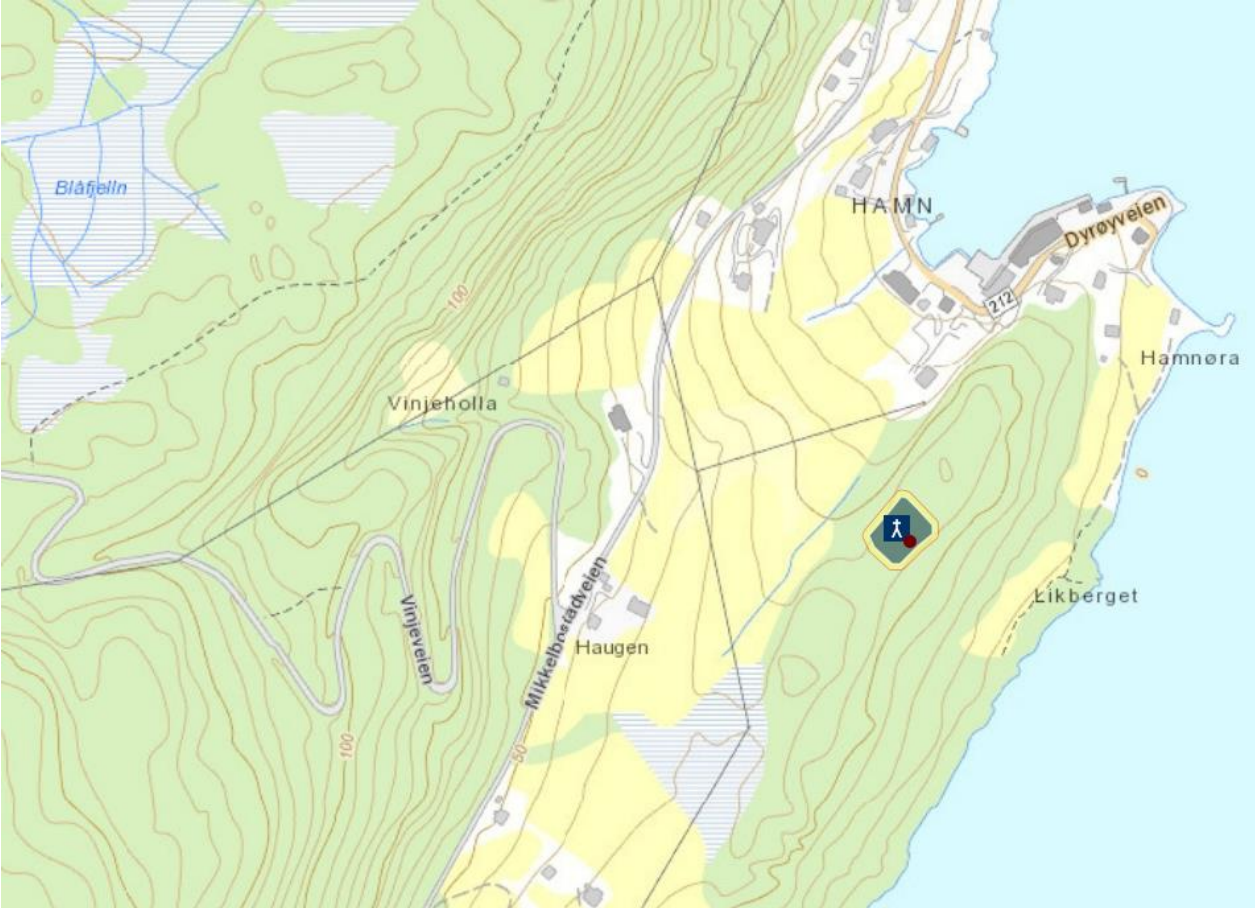
DYRØY KOMMUNE

HAMN (DYRØY), gnr. 26 Hamn (Dyrøy sogn). Dyrøy kommune. Nedlagt kirkested.

ID 28871

Eldste skriftlige omtale av en kirke på bruket Hågen under (gnr. 26) Hamn på Dyrøy er i 1589 (*Diurøyen kircke*, Thr.R. 90). Ved befaring 1770 ble kirken omtalt som en tømmerbygning med korsformet grunnplan, tårn (takrytter?), kor og sakristi. Samlet lengde var da 18 m, største bredde 12 m. I 1777 eller -78 ble kirken revet og kirkestedet flyttet fire kilometer nordøstover til bnr. 8 av (gnr. 31) Holm. Nykirken ble innviet 1777, også en tømmerbygning med korsformet grunnplan. Denne ble revet i 1880 og nåværende kirke, en langkirke i tømmer med vesttårn, ble reist 50-60 m nordøst for den eldre kirken. Det middelalderke kirkestedet er et rektangulært område rett inn/opp for Likberget, merket med rune-R på ØK. Syllsteinene etter kirken var fortsatt rundt 1980 synlige i krattskogen (Nicolaissen 1917:171ff, Bratrein april 1969, Trædal 2008:440ff). Kirken var i 1589 anneks under Trondenes og ble betjent fra Ibestad (Thr.R. 90), i 1743 anneks under Ibestad (Mordt 2008:185), og i 1759 ble den beskrevet som kapell (NG 57). I 1780 het det at kirken da var kapell under Tranøy, men likevel eid av menigheten. Tienden gikk til Tranøy som var eid av Misjonskollegiet (Trædal 2008:440). Bnr. 2 av (28) Forså øvre heter Kirkebakken. I sjøkanten under bnr. 5 av Hamn heter det Likberget. (kartreferanse: ER 256-5-1).

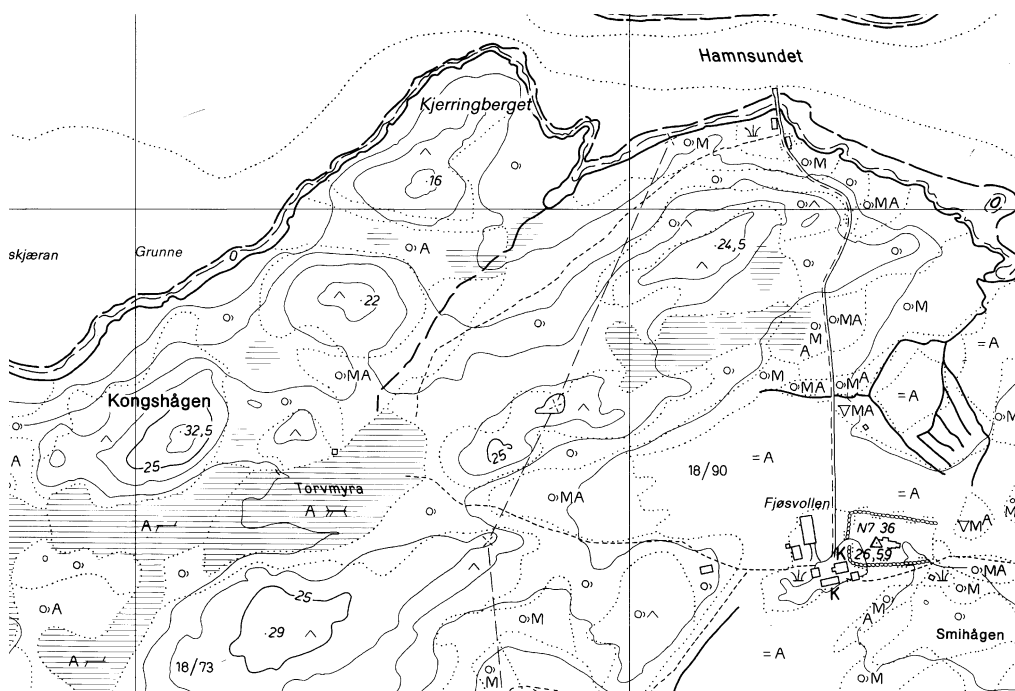

TRANØY KOMMUNE

TRANØY, gnr. 18 Tranøy (Tranøy sogn). Tranøy kommune. Nedlagt kirkested.

ID 173226 – jf. ID 173219

Eldste omtale av en kirke på (gnr. 18/90) Tranøy er ca. 1350, og det lå trolig prestebol til kirken allerede da (*Till Tranøiar kirkio primo: abølid ix spanna læigho*, DN VI: 198). I en synfaring fra 1705 framstår kirken som en tømmerbygning med rektangulært skip og smalere, rektangulært kor, tårn (takrytter?), våpenhus og med torvtak. I 1750 var ”Kirkegaarden vel indhegnet men kun med Torv”. Muligens fikk skipet tilføyet to korsarmer mellom 1750 og 1770. Kort tid etter dette ble kirken revet, da den skal ha stått på et ”sumpig stød”. Ny kirke ble bygd inne på prestegårdstunet, en tømmerbygning med korsformet grunnplan. Trolig sto denne ferdig i 1775, da materialene fra gammelkirken ble solgt året etter. I ettertid har den fått bygd til separat kor og sakristi mot øst, samt et våpenhus med lavt tårn i vest. Det er noe usikkert hvor den eldre kirken sto, bortsett fra at det var nord for prestegårdstunet. Ei tuft av uklar form er registrert ca. 60 m nord for nordsiden av nåværende kirkegårdsmur. Samtidig er det i et område ”N-NØ for den mulige tuften” observert skjelettrestes ved hjelp av jordborr (Wolff 1942:35, Trædal 2008:435ff, Gabrielsen 1998:78f m/ref.). Det er svært lite sannsynlig at en middelalderkirke har stått utenfor sin medhørende gravplass. Det er også mindre sannsynlig at en kirketuft skulle være synlig ute i en åker etter 250 år. Således er tufta trolig rester av langt yngre, profan bebyggelse, og kirken bør søkes der skjelettrestene er påvist. En gårdshaug ligger om lag 200 m vest for nåværende kirke (Gabrielsen 1998:78f m/ref.). I 1589 var sognet et residerende kapellani under Trondenes (Thr.R. 90), fra 1731 under Ibestad (Mordt 2008:184f), og i 1759 ble det eget prestegjeld (NG 67). Nordvest på øya finnes navnet Kongshågen, en mulig antydning om at øya tidligere var krongods. I innmarka tett ved/nordøst for prestegårdshusene lå i 1889 en større gravhaug på 70 skritt i omkrets (Aarb. 1889:2). 300 m nordnordøst for nåværende kirke ligger tre nausttuffer, mellom 16 og 22 m lange og 6-7 m brede (Gabrielsen 1998:79 m/ref.). Rett ut/øst for kirken ligger holmene Klokkarholmen og Klokkarungen. Tvers av sundet i nordøst, under bnr. 13 Refsnes, heter det Likvika. (kartreferanse: ER 259-5-1).

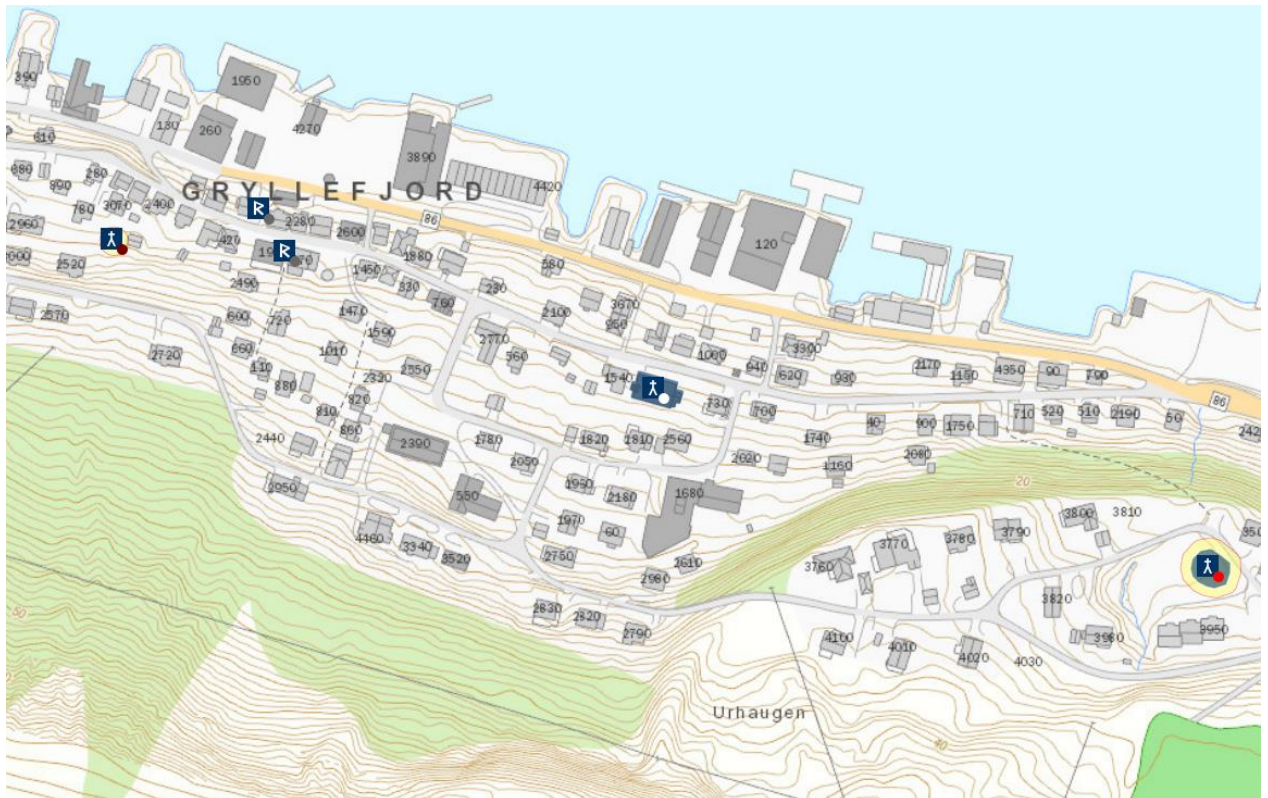
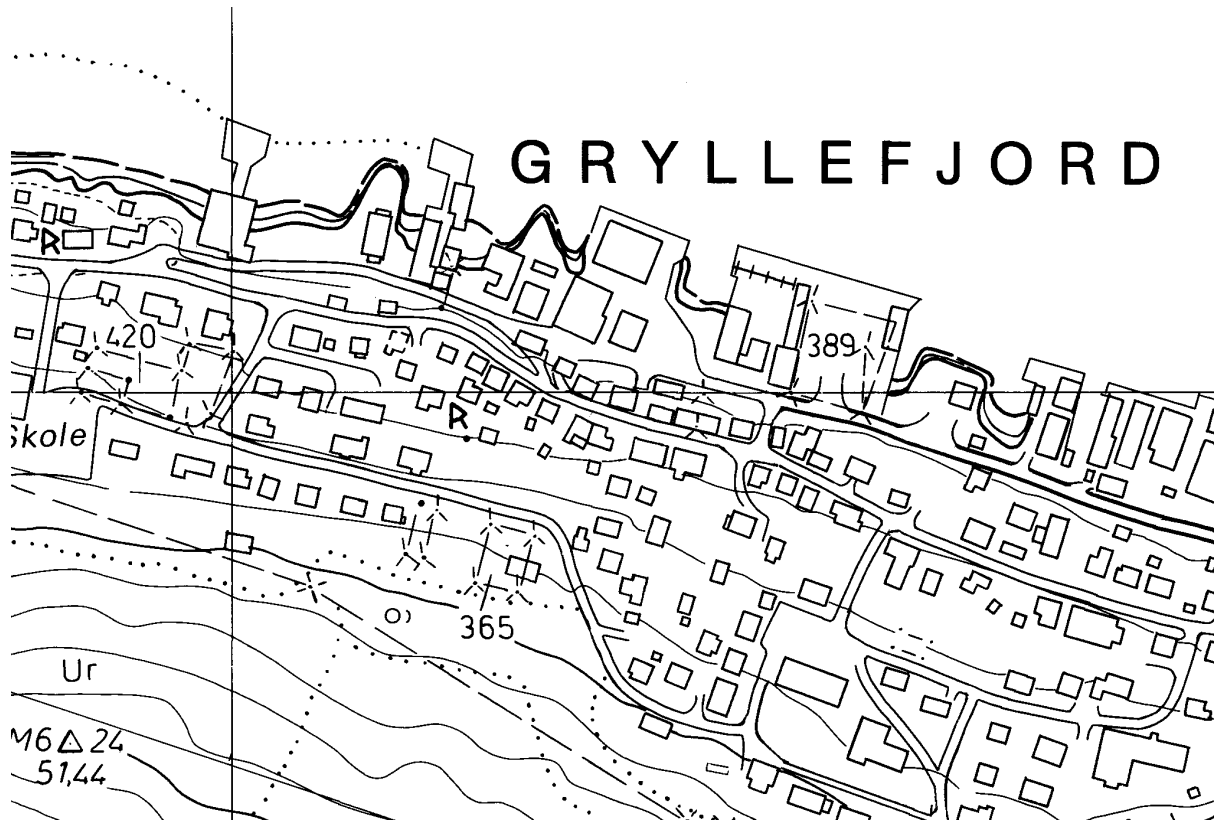

TORSKEN KOMMUNE

GRYLLEFJORD [gamle], gnr. 22 Gryllefjord (Torsken sogn). Torsken kommune. Nedlagt kirkested.

ID 16954 – jf. ID 76992

Eldste omtale av en kirke på (gnr. 22) Gryllefjord er i 1589 (*Gryllefjord kircke*, Thr.R. 90). Gryllefjord var et viktig fiskevær, og i 1490 lå retten til landvorden til Arild Kane som del av Bjarkøygodset (DN VIII:426). Stedet for kirken i middelalderen har to registrerte lokaliteter: det ene 260 m VNV for dagens kirke kalt Kirkebakken, det andre 270 m ØSØ for dagens kirke, kalt Ytre Høgryggen/Kjærgården. Ved det siste stedet ble det på 1930-tallet funnet skjelettresten og rester av kister ved graving av vannledning. Begge lokalitetene ligger i det som i dag er Gryllefjord sentrum. I 1641 ble kirken beskrevet som forfalt, i 1753 som et lite, forfallent kapell. I 1770 ble den omtalt som en liten langkirke i tømmer og med tårn (takrytter?). I 1782 lå bygningen nedråtna, og det brukbare tømmeret ble forært presten så han kunne bygge seg prestegård. Det ble i den sammenheng understreket i allmuens gavebrev at det var deres forfedre som i sin tid hadde bekostet og vedlikeholdt kapellet. I følge lokal tradisjon ble kirkebygget revet i 1786 og syllsteinen og syllstokken kasta på sjøen. Et gammelt sagn sier at der hvor syllstokken dreiv i land skulle kirken bygges. Kirkegården i Gryllefjord lå et stykke lenger inn i fjorden, og den ble nedlagt før 1770. I 1967 var den fortsatt synlig men sterkt omrotet. Den gikk da fortsatt under navnet Kjergår'n. Nåværende kirke er en rektangulær bygning med et lite kortilbygg i sørøst. Denne ble reist tidlig på 1900-tallet som fiskarheim ved navn Betania, og i 1938 ble bygningen ombygd og utvidet med kor, sakristi og tårn og ble året etter innviet til kapell (Brox 1965: 188f, 288, 404, Trædal 2008:426f m/ref.). I 1589 lå Gryllefjord kirke som anneks under Trondenes, og trolig var det en residerende kapellan på stedet og som skulle betjene Gryllefjord og Torsken kirker (Thr.R. 90). I 1743 ble Gryllefjord betjent av visepastor under Trondenes, den residerende kapellan på Torsken (Mordt 2008:186, 220). Tilsvarende også i 1768. I 1521 var det rundt 70 skatteyttere i været (NRJ II:651, 225). Fra slutten av 1600-tallet lå stedet Gryllefjord som underbruk til (24) Torsken (NG 80). (kartreferanse: EP 264-5-1). (Oppdatert tekst 04.07.2016, Jan Brendalsmo)

BERG KOMMUNE

MEFJORD, gnr. 3 Mefjord (Berg sogn). Berg kommune. Nedlagt kirkested.

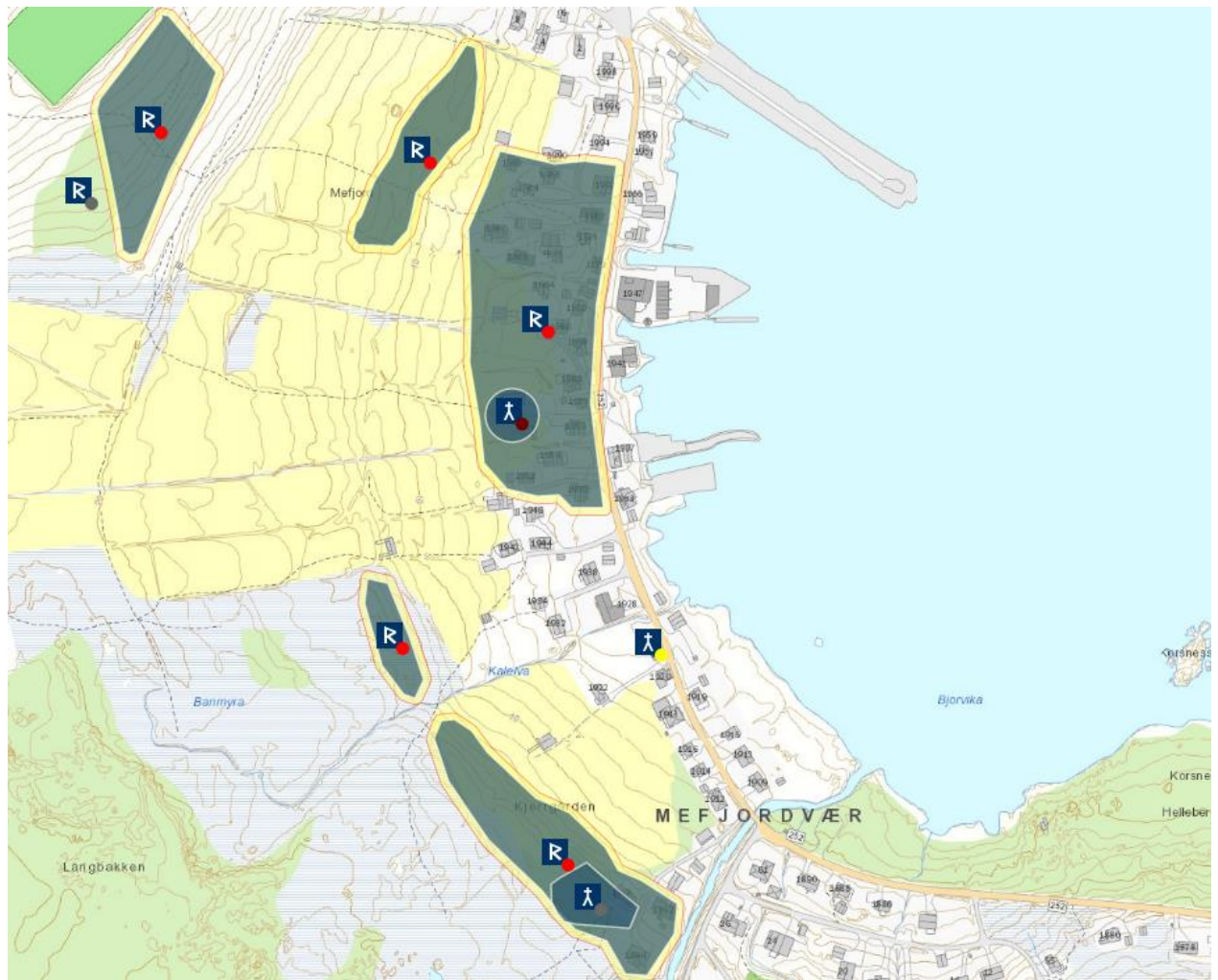
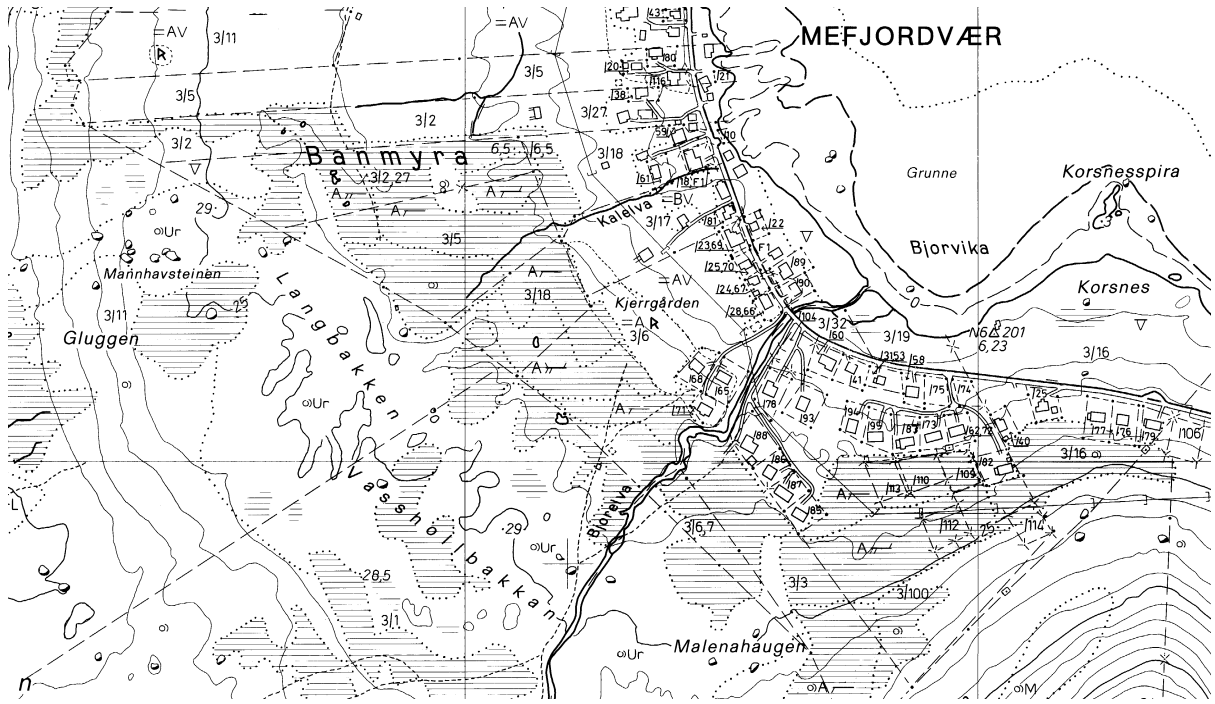
ID 176708

Kirkested nedlagt/bygning revet kort etter 1818. Eldste omtale av en kirke på (gnr. 3) Mefjord er i 1589 (*Megefiord kircke*, Thr.R. 90). I 1490 lå gården/været til Arald Kane som del av Bjarkøygodset (DN VIII:426). Kirken sto i Mefjordvær, i bakkant av gårdshaugen og sjøbuene nede i sjøkanten. Her er et område kalt Kjerrgården, avgrenset og merket med rune-R på ØK. Muligens er dette samme lokalitet som der det i dag står et ombygget bedehus fra 1890. I 1641 omtales kirken som ”nyes forbedret”, i 1753 som et forfallent kapell. Trolig ble ny kirke bygd – eller den stående kraftig reparert – på samme sted rundt 1755-60. Den framsto på 1770-tallet som en langkirke i tømmer, uten tårn eller sakristi men med våpenhus og torvtak. Kirken ble bestemt nedlagt i 1809 og inventaret skulle overføres til Berg kirke; i 1814 at den skulle rives og materialene benyttes til skolehus; men i 1818 sto den fortsatt – dog sterkt ramponert. Kort etter ble den revet og tømmeret fordelt mellom gårdmennene (NG 75, Trædal 2008:421f m/ref.). I 1589 var Mefjord residerende kapellani under Trondenes med Berg som anneks (Thr.R. 90). I 1731 ble Mefjord eget kall (NG 75), og i 1743 skulle den residerende kapellan i tillegg betjene kirken på Berg (Mordt 2008:186). Nabogården (gnr. 2) Hopen nevnes i matrikkelen 1723 som kapellangård (NG 75). En odde sør i været heter Korsnesspira, og inn på odden heter det Korsnes. Opp/sørvest for Kjerrgården heter det Gravdalen, og for øvre enden av denne er det et fjellparti kalt Alteret. En drøy kilometer mot nordvest, på vestsida av Knutevika rett nord for Mefjord, er det en fjellhammer kalt Munken.(kartreferanse: ER 268-5-3).

KJERREGÅRDEN, kirkegård og gravplass, gnr. 3/6 og gnr 3/68, Mefjord, Berg kommune. Nedlagt kirkested.

ID 176773

Kjerregårdens forhold til kildetekstene om kirkene i Mefjord er uavklart. Kirkestedet på Kjerregården er vist på et jordskiftekart fra 1908 som det som var igjen av kirkegården der Mefjordvær kirke 2 sto da den ble revet i 1818. Det er ikke avklart når kirkestedet ble tatt i bruk. Mefjordvær kirke 2 kan ha vært bygget før 1641, men var i hvert fall i bruk før 1770. Kistegraver - tidligere registrert på ID 59434-1 - er registrert som en gravplass utenfor kirkegården av 1908, men skal trolig være en del av kirkestedet som var i bruk frem til 1818. Det er ikke avklart hva slags status gravplassen kan ha hatt, om den har vært en regulær kirkegård tilknyttet det tidligere kirkestedet, eller om det kan dreie seg om avlastnings- eller kolerakirkegård(eller lignende). Dateringen er uavklart, men det har tidligere vært antatt at gravleggingene skal ses i sammenheng med et eldre kirkested på Mefjordvær. Mefjordvær gamle kirkested er registrert på ID 176708, og ligger ca. 380 m NNV for dette stedet. Dagens kirkested, ID 84927, ligger ca. 180 m NNØ for dette funnstedet. (Beskrivelsestekst i Askeladden 13.08.15).

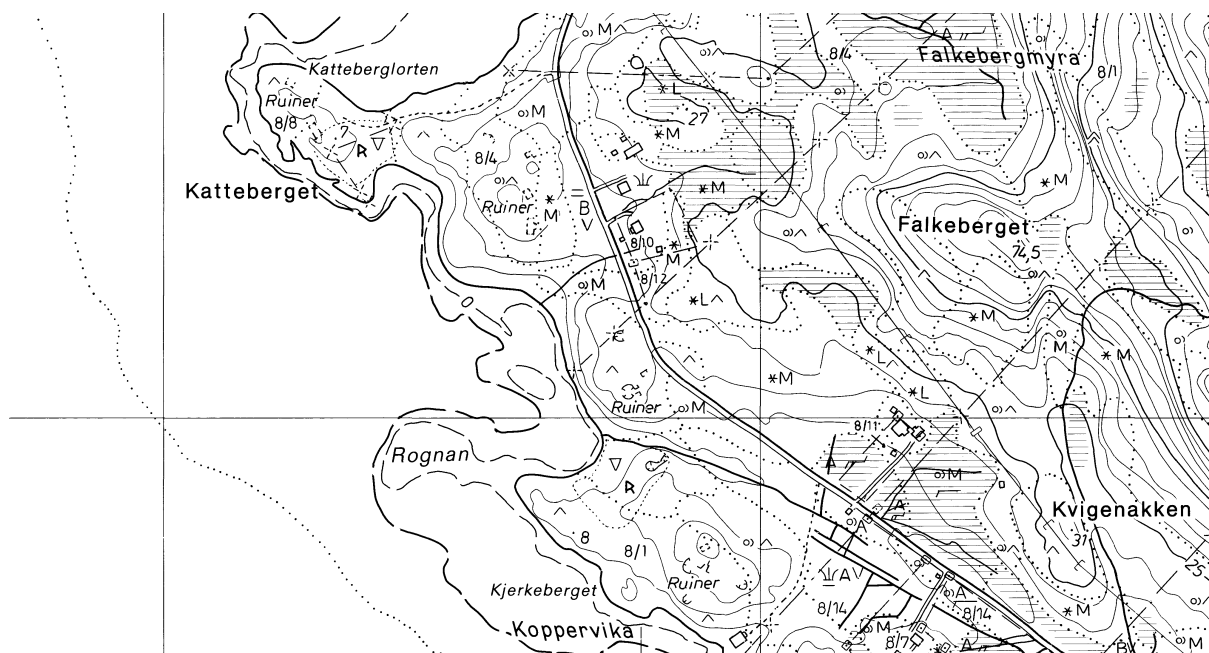

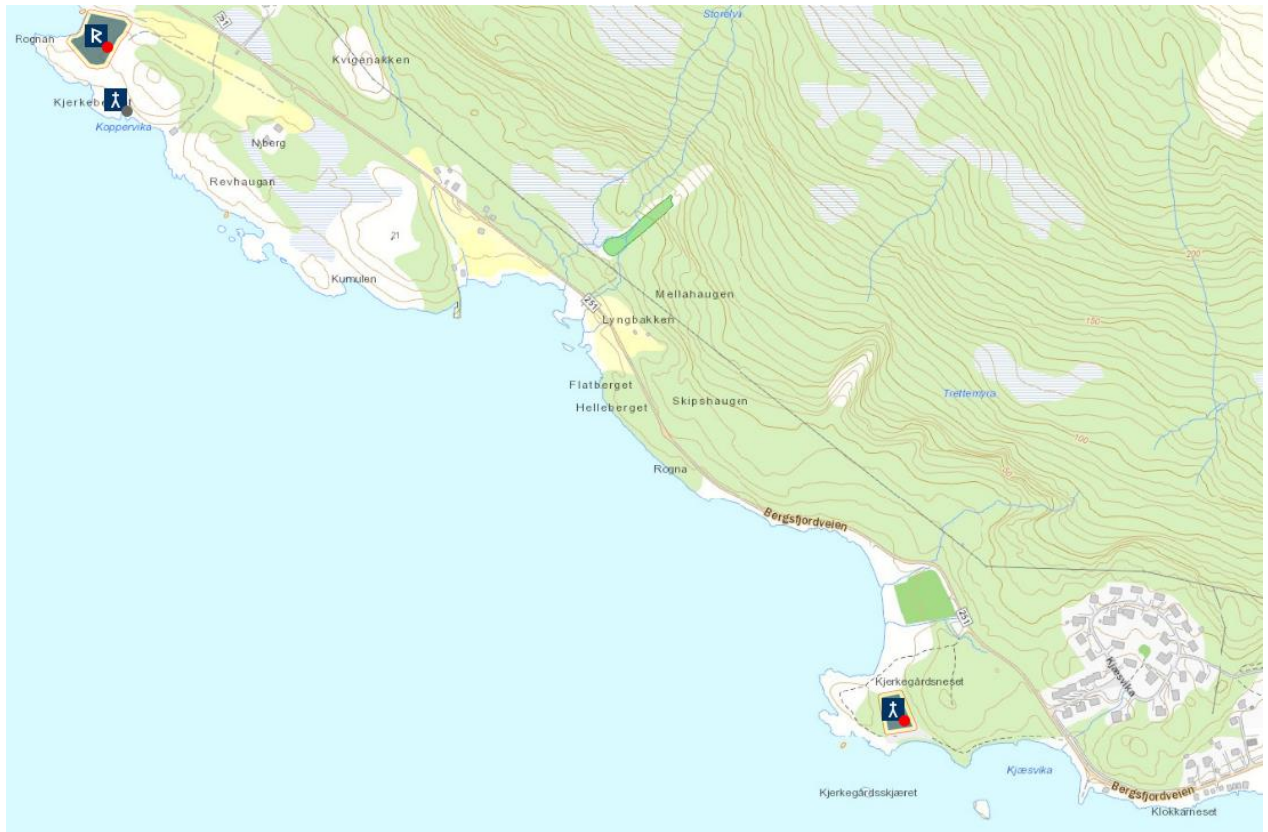
BERG[gamle], gnr. 8 Berg prestegård (Berg sogn). Berg kommune. Nedlagt kirkested.

ID 83873 – jf. ID 132182 (Kjerkegårdsneset – kirkegården til Berg gamle)

Eldste omtale av en kirke på (gnr. 8) Berg prestegård er i 1589 (*Berge kircke*, Thr.R. 90). I 1490 lå gården/været til Arald Kane som del av Bjarkøygodset (DN VIII:426).

Middelalderkirken sto på en odde kalt Kjerkeberget, på bnr. 1 under Berg. I 1641 klaget den stedlige allmue til kongen over at deres kirke sto til nedfalls, og beskrivelsen var identisk i 1753. I 1770 ble den beskrevet som en liten langkirke i tømmer med våpenhus, takrytter over skipet men uten sakristi. Presten uttrykte da ønske om en flytting av kirkestedet til (10) Skaland, ”isteden hwor den nu staaer er paa en Berg-klippe hwor ingen kirkegaard kan wære, men maa hawe kirke-gaarden et langt stökke her fra”. I 1780 eller -81 sto ny kirke ferdig, men på samme sted. Denne var en langkirke i tømmer der skipet målte 15x12 alen, koret 7x8 alen samt et lite sakristi. I 1844 ble kirken grundig reparert og fikk samtidig tilbygd vesttårn og (nytt?) sakristi. I 1884 ble den ombygd og utvidet. Under krigen 1940-45 ble kirken revet av tyskerne. Da ble bedehuset på Skaland, bygd 1906, utvidet og tatt i bruk som kirke. På 1970-tallet ble kirketuften delvis ødelagt, kun grunnmursrester fra skipets nordøstre hjørne er bevart. Eldste omtale av en kirkegård til Berg kirke er i 1720. Denne ligger på odden Kjerkegårdsneset, på bnr. 5 under Skaland (EQ 266-5-1). Fotografier av Berg kirke rundt 1900 viser at det ikke har kunnet skje gravlegging rundt/ved bygningen, da denne sto på bart fjell. Nåværende Berg kirke står på (gnr. 10) Skaland, i sentrum av en mindre tettbebyggelse (EQ 266-5-2), rundt 3 km sørøst for det gamle kirkestedet (Brox 1965:183f, 286ff, 403ff, Trædal 2008:423ff). I 1589 var Berg anneks under Trondenes og en residerende kapellan bodde på Mefjord (Thr.R. 90). I 1743 var Berg fortsatt betjente fra Mefjord kirke (Mordt 2008:186). Berg ble eget kall i 1761 og tillagt annekser i tiden 1761-1809 (NG 72). På Skaland i sør, nær grensa mot Berg, er det tre framtreddende fjellpartier i øst bak bebyggelsen kalt Første hhv. Andre og Tredje Munkeskuta. Den nordvestligste odden under Skaland heter Kjerkegårdsneset, og på sørsida av denne ligger Kjerkegårdsskjæret. Inne på neset ligger to adskilte gravplasser, den yngste (nordre) ble etablert rundt 1890 da den gamle (søndre) ble nedlagt. Odden sørøst for Kjerkegårdsneset heter Klokkarneset. Nord på Berg heter det Steinkrøssa og et fjell opp/øst for dette stedet heter Steinkrøssrabban. (kartreferanse: EQ 267-5-3).

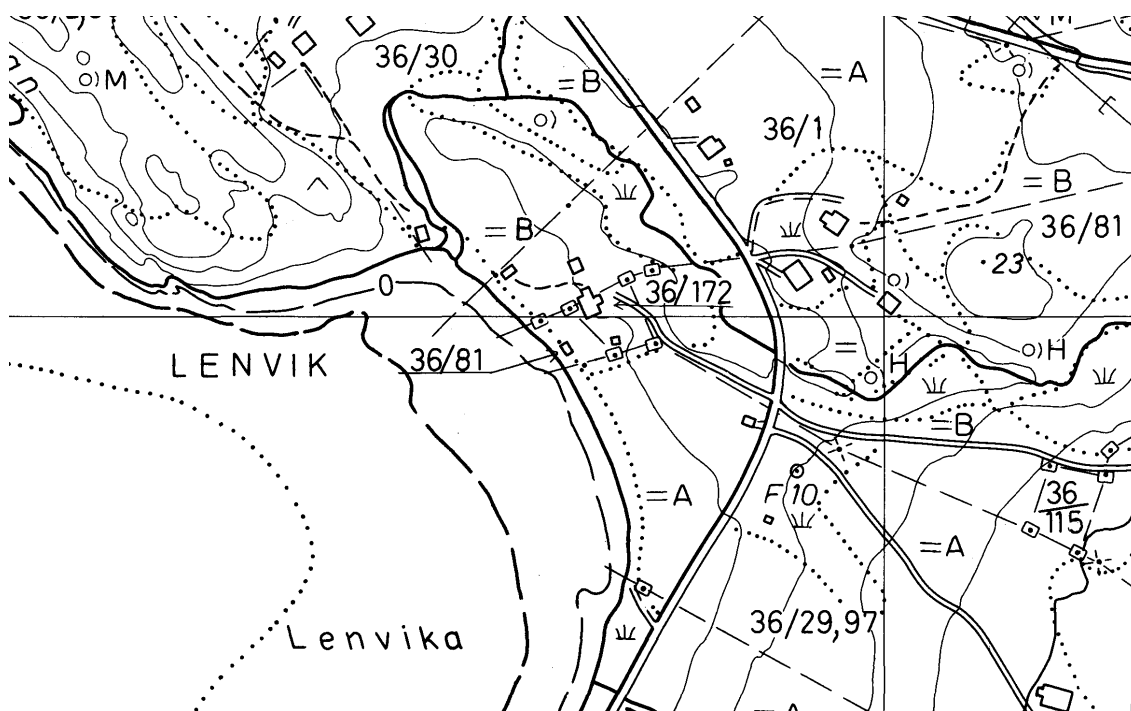

LENVIK KOMMUNE

LENVIK, gnr. 36 Lenvik (Lenvik sogn). Lenvik kommune. Nedlagt kirkested.

ID 18839 – jf. ID 84288

Eldste opplysning om en kirke på (gnr. 36) Lenvik er i det islandske encyklopediske verket Rimbegla fra slutten av 1100-tallet, hvor det heter at Lenvik kirke like sør for Malangen er den nordligste kirka i verden (*fyrir sunnan Malangr stendr kirkja, er heitir í Lengjuvík, er menn hyggja norðasta kirkju í heiminum*). Trolig bør ikke utsagnet om ”den nordligste” forstås alt for bokstavlig mht. slutten av 1100-tallet (Bratrein 1970:39f m/ref.). Det middelalderske kirkestedet er på bnr. 1 av Lenvik, på strandbredden få titalls meter øst for villaen bnr. 172 der hovedveien rett innen-/ovenfor gjør en skarp sving mot sørvest. Kirkegården er her påvist ved flere prøvestikk. Dersom middelalderkirken sto på samme sted som de seinere kirker, har det vært inntil kirkegården men sørøst for denne. I samme område, rundt og under villaen, ligger en gårdshaug med målene 100x20-40 m, datert til middelalder. Under et anfall av karelerne i 1386 (ca. 1350?) skal stedet prestegård være brent, men uten at det nevnes at også kirken ble brent (DN VI: 198). En kirke på stedet ble revet rundt 1700. Ifølge Nannestad var kirken i 1750 relativt ny, men han beskrev den likevel som ”en liden nedrig Tre-†-Bygning med Steen-Tag”, altså en tømmerbygning med korsformet grunnplan. Få år seinere hadde den fått bygd til sakristi i øst. I 1820 ble kirken revet og en ny reist på samme sted. Denne var en tømmerbygning med åttekantet grunnplan. I 1885 ble denne bygningen demontert og materialene flyttet til Rossfjord ved Malangen, der den ble satt opp som langkirke med små korsfløyer. Lenvik kirkested ble flyttet en drøy mil sørover til Bjorelvnes under (gnr. 41) Bondjorden (Wolff 1942:18, Nicaloissen 1920:30ff, Gabrielsen 1998:80 m/ref., Trædal 2008:433f m/ref., Hanssen 1979:9). I 1589 var Lenvik anneks under Trondenes og ble betjent av en residerende kapellan på Ibestad (Thr.R. 90). I 1731 ble Lenvik residerende kapellani under Ibestad (Mordt 2008:184f), før det ble eget prestegjeld i 1766. I 1853 ble Målselv skilt ut som eget sogn (NG 90). Bnr. 10 Kårvik av Lenvik var i 1723 prestegård (NG 95), noe den hadde vært siden ca. 1350 (*Til Længia vika kirkio primo: Abøðlit viii spanna læigho som Kyrialar brændho*, DN VI: 198). (kartreferanse: EV 266-5-2).

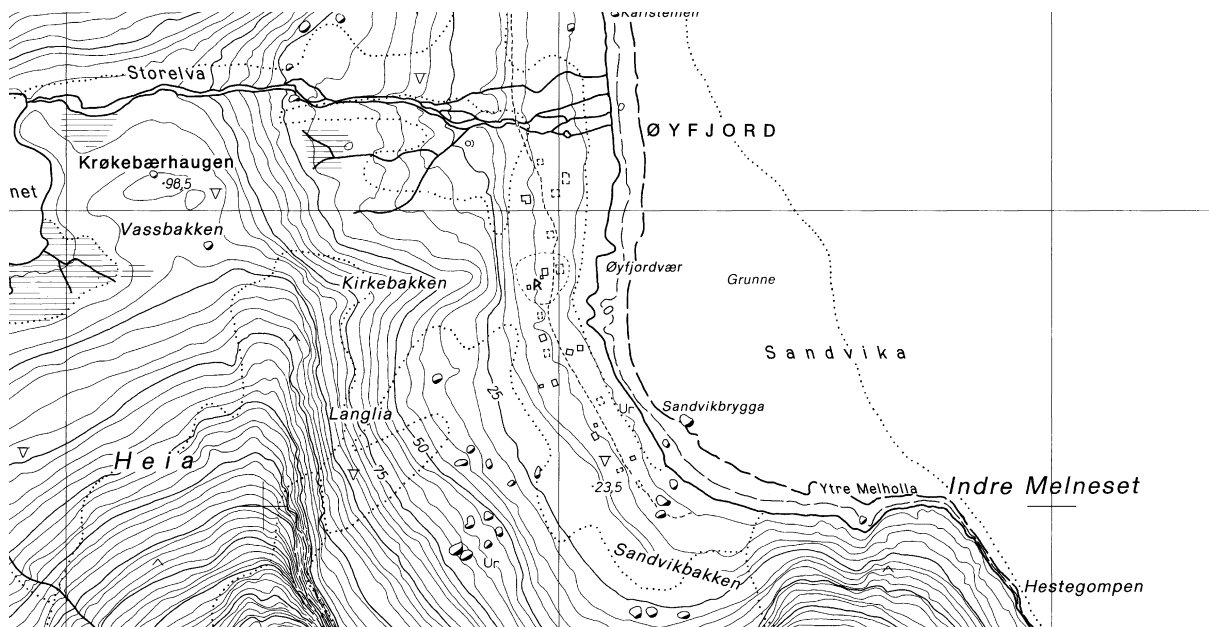

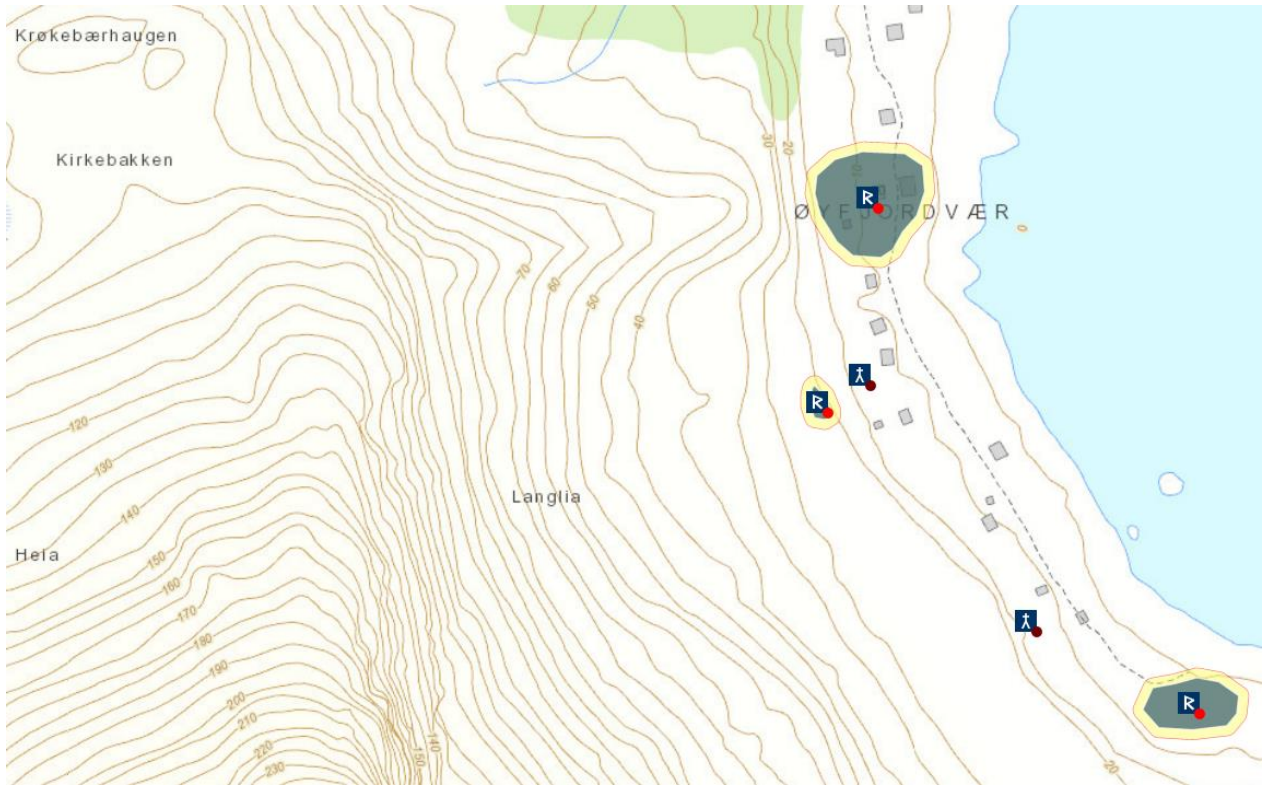

ØYFJORD (ØYFJORDVÆR), gnr. 45 (=114) Øyfjord (Hillesøy sogn). Lenvik kommune.
Nedlagt kirkested.

ID 85941 – jf. ID 18837

Eldste omtale av en kirke på (gnr. 114) Øyfjord er i 1589. Det het da at *Øøfiords och Balstads kircker betienes aff en prest* (Thr.R. 90), og denne kapellanen residerte på Øyfjord. Etter 1650 ble både Øyfjord og Baltsfjord betjent fra Hillesøy kirke. Seinere ble Øyfjord lagt under Mefjord kirke i Berg prestegjeld. I 1641 het det at kirken da sto til nedfalls, men ifølge tradisjonen skal bygningen ha stått til 1720, og brukbare materialet skal ha blitt ført til Hillesøy. Nicolaiszen registrerte ei tuft i 1888, men denne er ikke seinere gjenfunnet: ”Kirkens tomt er endnu at se. Kirken har været et langhus af lidt over 13 m længde, og, saavidt nu kan sees, uden tilbygget kor” (Aarb. 1889:5). Etter opplysninger i juli 1968 ”skal det [i Sandvika, Hillesøy sogn, Lenvik pgd.] være funnet graver under veiarbeid og gravd ned igjen i nærheten (...) I Håloygminne 1928 forteller Jens Solvang at han besøkte stedet i 1920, og da befarte kirketufta. Mesteparten av syllmuren var ryddet bort, men av nordenden låg muren i full breidd, og inni var det rota opp en liten potetåker. På andre enden av tufta stod et lite hus. En gammel mann hadde fortalt at der hadde vært kirkegård omkring, for de fant menneskebein overalt når de rota i jorda”. Ved Bratreins befarings ble den tradisjonelle kirkeplassen utpekt helt mot sør i Sandvika, innenfor all moderne bebyggelse, men han var skeptisk til at den påviste tufta skulle være ei kirketuft (Bratrein april 1969, Bertheussen 1988:239, Trædal 2008:420 m/ref.). Øyfjord var et større fiskevær i seinmiddelalder, for i 1490 var landvorden av bl.a. *Øyefiorden* del av et arveoppgjør innen den øverste verdslige elite, og været lå som del av Bjarkøygodset (DN VIII:426). Bosetningen størrelse og velstanden blant beboerne gjenspeiles også i antallet skatteyttere i 1521 og det høye nivået på skatten (NRJ II:567 etc.). På ØK er et område merket av med rune-R, rett innunder en utstikkende rygg kalt Kirkebakken. Trolig er dette en gårdshaug. (kartreferanse: ES 269-5-3).

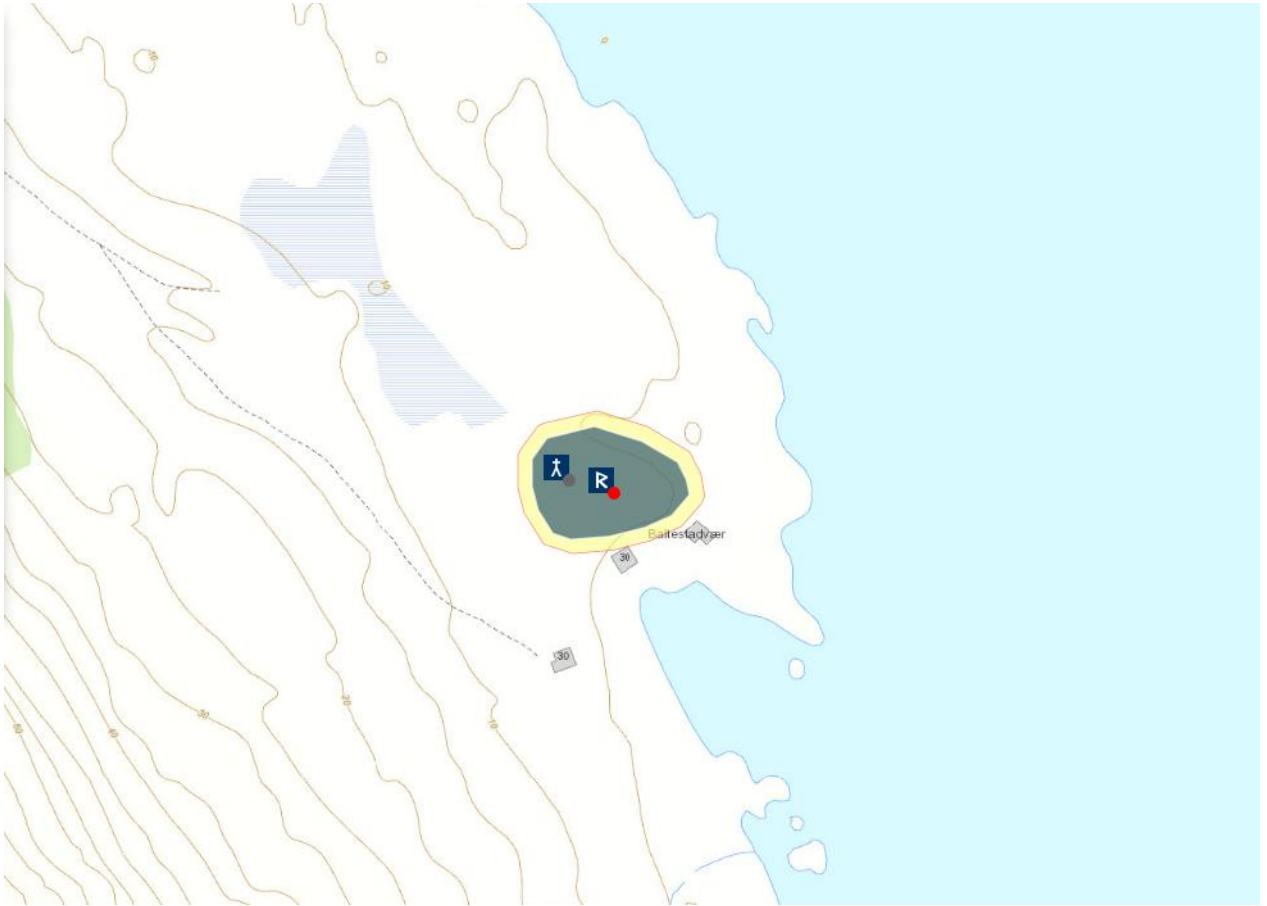

BALSTAD (BALSTADVÆR/BALTSFJORD), gnr. 42 (=111) Balstad (Hillesøy sogn).
Lenvik kommune. Nedlagt kirkested.

ID 48880 – jf. ID 83849

Eldste omtale av en kirke på (gnr. 111) Balstad er i 1589 (*Balstads kircke*, Thr.R. 90). Kirken ble da betjent av en prest (res.kap.) bosatt ved Øyfjord kirke. I 1640 klaget almuen på stedet over at kirken i 1634 var så forfallen at det ikke kunne holdes tjeneste innendørs, og at den to år seinere var helt ødelagt. I 1666 ble det skrevet at stedet ”haffuer nu ligged slet øde hen wed 12 aar”. I brevet 1640 het det at kirken ikke hadde gravplass og at gravlegging skjedde ved Hillesøy kirke. På gårdshaugen registrerte Bratrein to tufter i 1967, hvorav den ene ifølge tradisjonen ble utpekt som kirketuft. Denne var 9x5 m. Det synes å være rester av et torvgjerde om lag 1,5 m fra tufta på dens SV- og NØ-side (Trædal 2008:419 m/ref.). I 1567 skal presten *Her Karll Oelzenn* ha betjent Baltsfjord og Øyfjord kirker, i 1694 Christen Jensen Horsens. Etter 1650 lå Balstad under Hillesøy kirke, og Rasmus Andersen Schieldrup som ble ansatt i 1705 betjente også Balstad (Bertheussen 1988:239). Tjeneste etter 1666 må i så fall være skjedd utendørs eller i en av stuene på stedet. Kirken sto på vestsida av Baltsfjorden, der det på ØK heter Baltestadvær, helt nordligst på Senja. Her er et område merket med rune-R. Et par hundre meter nord for det avmerkede området ligger Korsbåan, og ca. 500 m nord for denne nede i sjøkanten heter det Klokkarberget. (kartreferanse: ET 269-5-1).

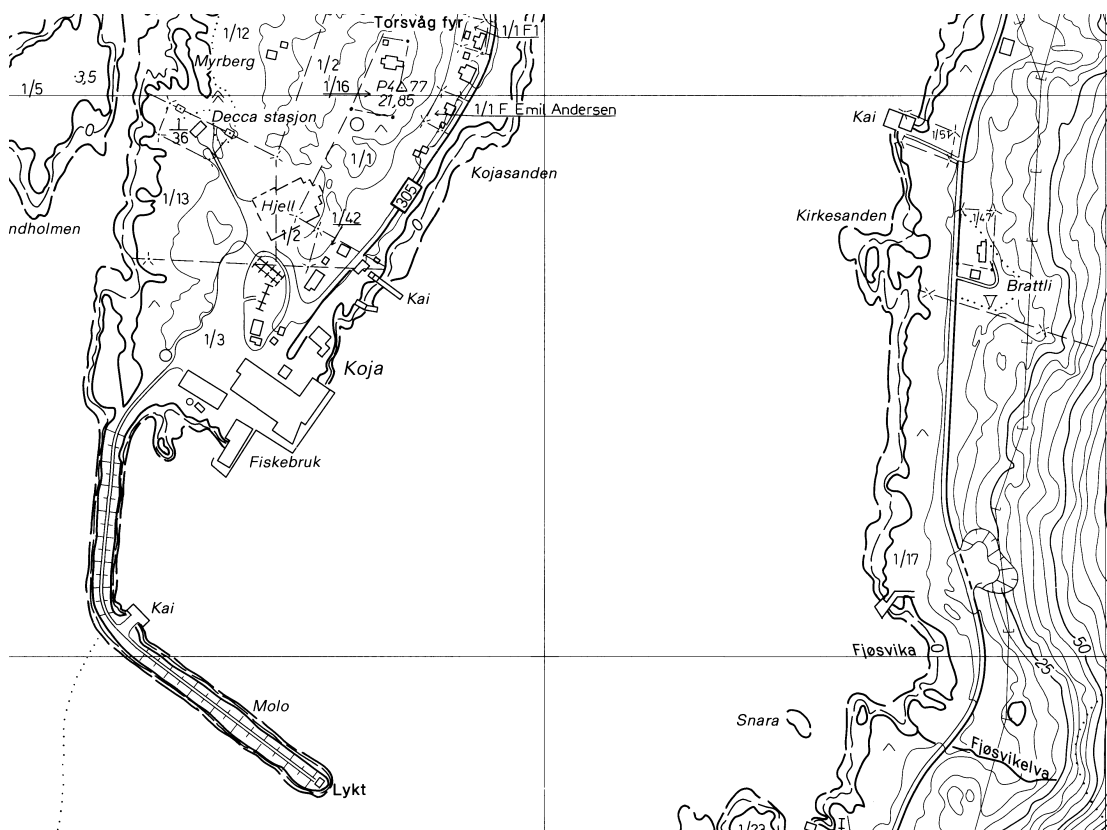

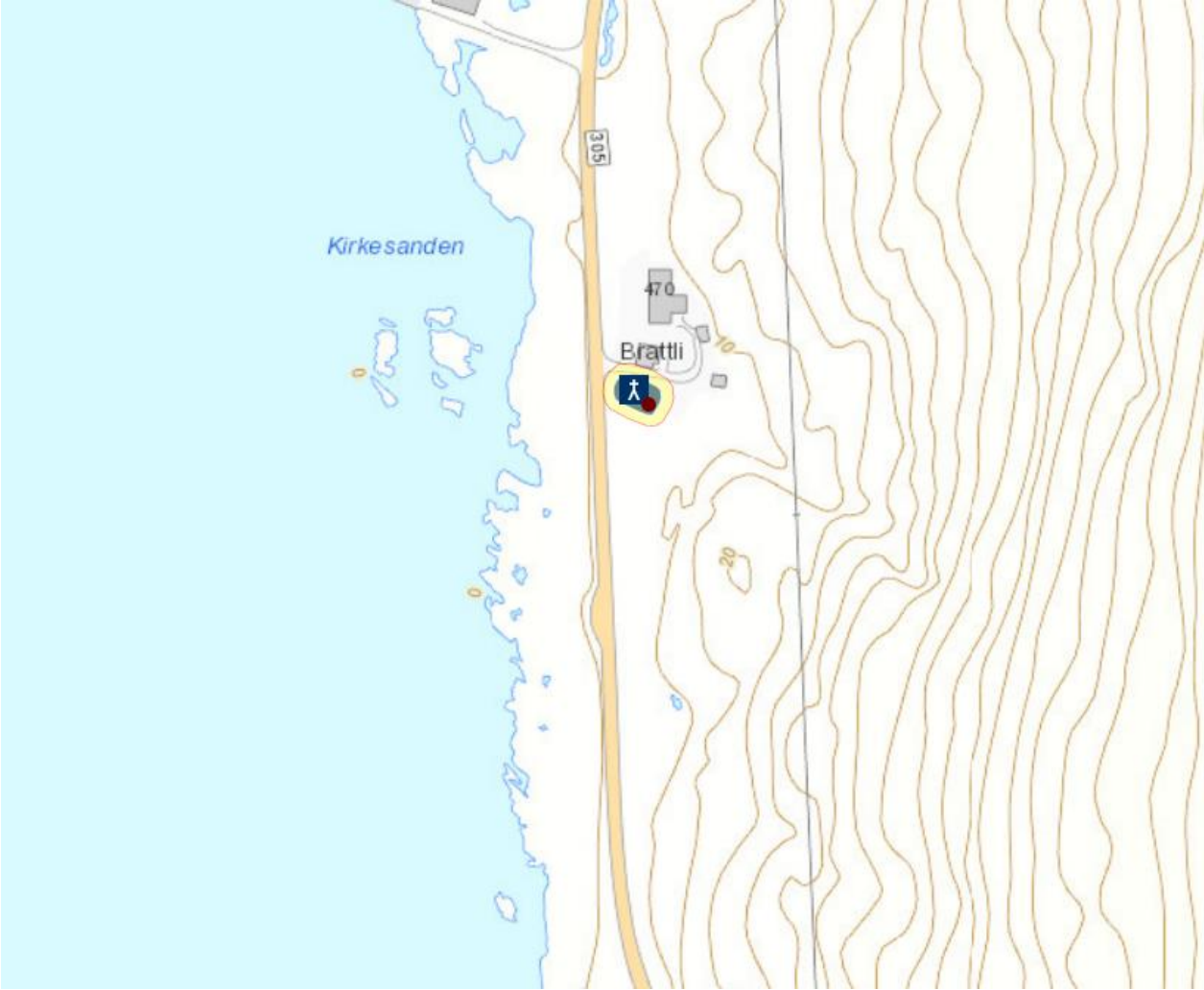
KARLSØY KOMMUNE

TORSVÅG, gnr. 1 Torsvåg (Helgøy sogn). Karlsøy kommune. Nedlagt kirkested.

ID 77132

Eldste omtale av en kirke på (gnr. 1) Torsvåg er i 1589. Da var Torsvåg residerende kapellani under Tromsø, og presten i Torsvåg skulle også betjene kirken på Helgøy (*Torsuog kircke*, Thr.R. 91). Torsvåg er et sund nordøst på øya Vanna, mellom denne og en langstrakt holme utenfor. I nord er vågen sperret av en molo. Om lag midt på, på østsida av sundet på bnr. 22 Brattli av Torsvåg, ligger ei lita bukt kalt Kirkesanden. På 1880-tallet var tufta etter kirken fortsatt synlig, ”den er 10,6 m lang” (Aarb. 1889:11). Ifølge Bratreins registrering skal kirken etter lokal tradisjon ha stått på Kirkesanden, og kirkegården skal ha vært på Liksanden rundt 150 m lenger ut/sør. Den sannsynlige kirketufta ligger rett opp/øst for RV 305 på en liten knause: ”Omrisset (torvmur) var nokså svakt, og fleire steder tvilsomt, særlig mot sør. Tufta synes å vise et korsformet hus, som må ha vært oppført av tre, i retning Ø-V og N-S, ca. 9-10 m hver veg. Huset har vært bygd opp på fjellgrunnen, og noen lause stein syntes også. Ca. 1 ½ - 2 moh. og ca. 25 – 30 m opp fra Kirkesanden (fjæra). Der syntes å være en liten ’utgående’ vinkel i tre av de fire ’indre’ hjørnene i bygget”. Ifølge lokal tradisjon ble kirkebygningen rundt 1650 revet og flyttet til Helgøy, der kapellanen bodde til rundt 1715. Gårdstuffer og tuftgrupper ligger i dag spredt langs fjæra mellom stein og svaberg i 1 ½ km lengde, og kirken har således vært plassert utenfor/ovenfor gårdshaugene (Bratrein 16-17/6 1966). Torsvåg og hele Vanna var gammelt Bjarkøygods og lå i 1647 til Rosenkrantzene (Trædal 2008:398). Trædal (op.cit.) er skeptisk til at den tufta Bratrein observerte kan ha vært kirketuft, da han mener at en så gammel kirke – sett i relasjon til de øvrige fiskeværskirkenes størrelse og form – ikke kan ha hatt korsformet grunnplan. (kartreferanse: FE 285-5-4).

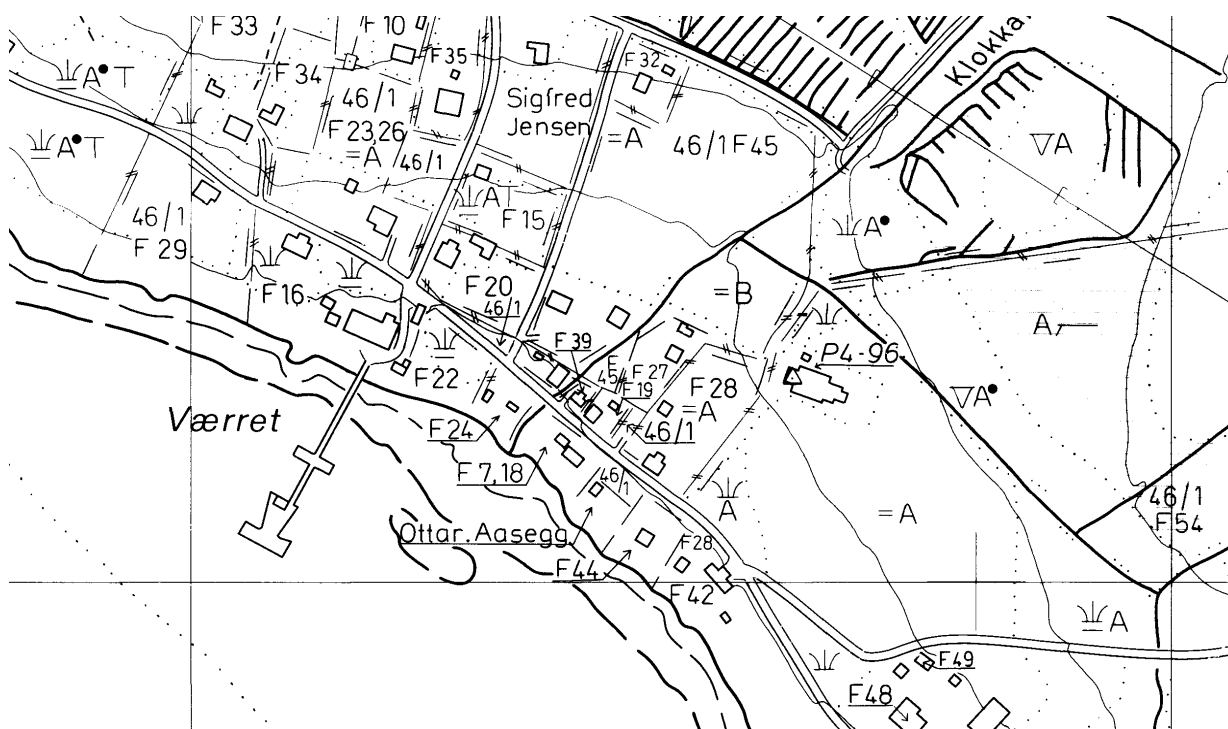

KARLSØY, gnr. 30 (=46) Karlsøy prestegård (Karlsøy sogn). Karlsøy kommune. Nedlagt kirkested.

ID 122761 – jf. ID 28962

Eldste omtale av en kirke på (gnr. 46) Karlsøy prestegård er i 1589. Den var da anneks under Tromsø kirke, og en residerende kapellan skulle herfra betjene kirkene på Kvitnes og Vannvåg i tillegg (*Kalsøø kircke*, Thr.R. 91). I 1743 var Karlsøy residerende kapellani under Tromsø hovedkirke, og kapellanen skulle i tillegg fire ganger årlig betjene ”*et finneapell på eidet imellem Ulfsfiord og Løngensfiord*” (Mordt 2008:188). Karlsøy ble eget kall i 1776 (NG 162). En eldre kirke sto om lag 20 m sørvest for den nåværende, som er en langkirke i tømmer bygd 1854-55 på bnr. 1 av Karlsøy prestegård. Den eldre kirkens kirkegård strakte seg ned til riksveien i sør og like vest til Klokkarelva (på bnr. 1). Kirken her ble av Nannestad i 1750 beskrevet som ”en nedrig Træ-Bygning med Steen-Tag, spitz lidet Taarn”, samt at ”Kirkegaarden foretreffelig hegnet med Steengierde og Porte” og at kirken ”underholdes af Almuen”. I 1770 ble kirken omtalt som en langkirke i tømmer med tårn, sakristi og våpenhus, og det ble nevnt at den da nylig var blitt forhøyet ved tilføyning av noen omfar. 20 år seinere ble det bygd til korsarmer på skipet, og bygningen fikk da korsformet grunnplan med tilbygd kor og sakristi i øst. Bygningen, som var 32 alen lang, skal opprinnelig ha vært laftet opp i Bergen og transportert nordover med et handelsfartøy. Kirken ble revet i 1861, men gravplassen rundt den ble nedlagt allerede rundt 1840. Ved en befaring i 1972 var kirkens syllmur fortsatt synlig. På 1700-tallet og tidligere ble de døde fra Lyngen og Ullsfjord ført til Karlsøy for gravlegging. Nåværende kirkegård ligger noen kilometer mot nordøst, inne på øya. Med stor grad av sannsynlighet sto middelalderkirken innenfor den eldre kirkens kirkegårdsområde. Denne ble trolig revet ca. 1620. En ny kirke ble bygget utenfor middelalderkirkegården og ble stående – dog i ombygd form – fram til rivingen i 1861 (Helland 1899:311, Wolff 1942:21f, Bratrein 1990:111ff, Trædal 2008:399ff m/ref.). Karlsøy prestegård lå tidligere under (21=37) Reinsvoll (tvers av/på vestsida av Karlsøysundet) uten å være særskilt skyldsatt, og bare en del var prestegård og denne var kun bygset av presten (NG 165). Et stykke sørøst for kirken er det en odde kalt Galgenes, og noen kilometer øst for kirken, helt sørøst på Karlsøy, heter det Korsnes. (kartreferanse: FH 279-5-1).

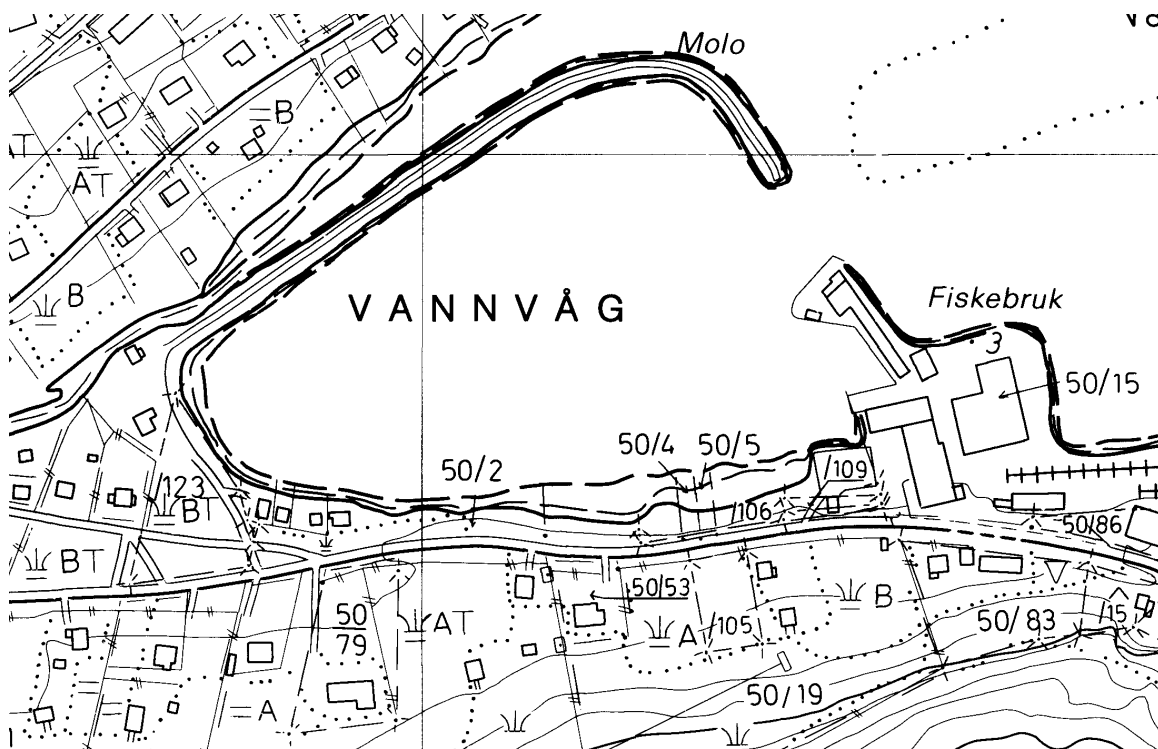
(Oppdatert tekst 07.07.2016, Jan Brendalsmo)

VANNVÅG, gnr. 34 (=50) Vannvåg (Karlsøy sogn). Karlsøy kommune. Nedlagt kirkested.
ID 158356 – uavklart lokalisering, jf. ID 158307,158341

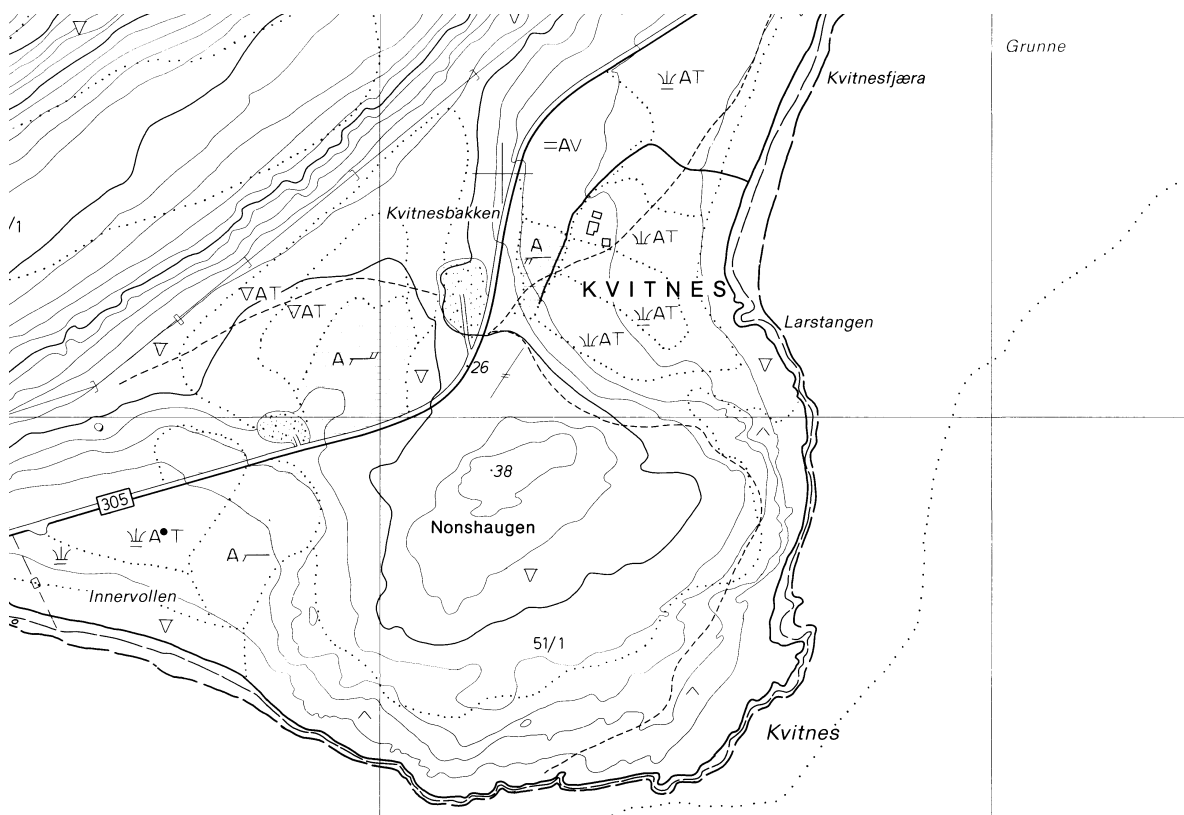
Eldste omtale av en kirke på (gnr. 50) Vannvåg er i 1589. Den var da anneks under Tromsø kirke og ble betjent av en res.kap. på Karlsøy (*Wanduog kircke*, Thr.R. 91). Stedet lå til Bjarkøygodset i seinmiddelalder, lik resten av øya Vanna. Kirken nevnes siste gang i 1625. Vannvåg ligger i ei bukt på sørøstenden av øya Vanna, i dag et lite tettsted med god molo. Vannvåg er nabogård i sør til kirkestedsgården (51) Kvitnes. Ifølge Kraft ble Vannvåg kirke lagt ned på midten av 1600-tallet (NG 168). Da Bratrein registrerte på Vannvåg i 1966 fantes det ikke lenger noen troverdig lokal tradisjon om kirken. Området der kirken mest sannsynlig har stått er på en 300 m lang gårdshaug på sørsida av vågen innenfor moloen, mellom fiskebruket og bunn av vågen, rett inntil RV 305 på opp-/sørsida (i Bratreins rapport skal dette være på bnr. 2, men på Trædals foto er gårdshaugen ifølge ØK avmerket på nr. 105). I østre del av denne gårdshaugen er en mulig kirketuft, samlet lengde ca. 25 m. Det sannsynlig koret og skipet har rester av torvmur, mens et våpenhus (?) i vest antagelig har vært reist i tre. Skipet ligger noe høyere enn de øvrige bygningsledd. En del stein var synlige i muren, og noe midt inne i skipet, men det var ingen tegn til innhegning/avgrensning for en kirkegård. Den lokale informant pekte derimot ut tuftrester sørsørvest for gårdshaug 3 som kirketufta: ”Den er ca. 35 cm høy og 1 ½ m brei og går i vinkel. Antagelig er resten rasert” (Bratrein 16-17/6 1966, Trædal 2008:397 m/ref.). Lokalitetene er ikke merket med rune-R på ØK. En drøy kilometer nord for vågen ligger ei vik kalt Munkevika. (kartreferanse: FH 281-5-4).

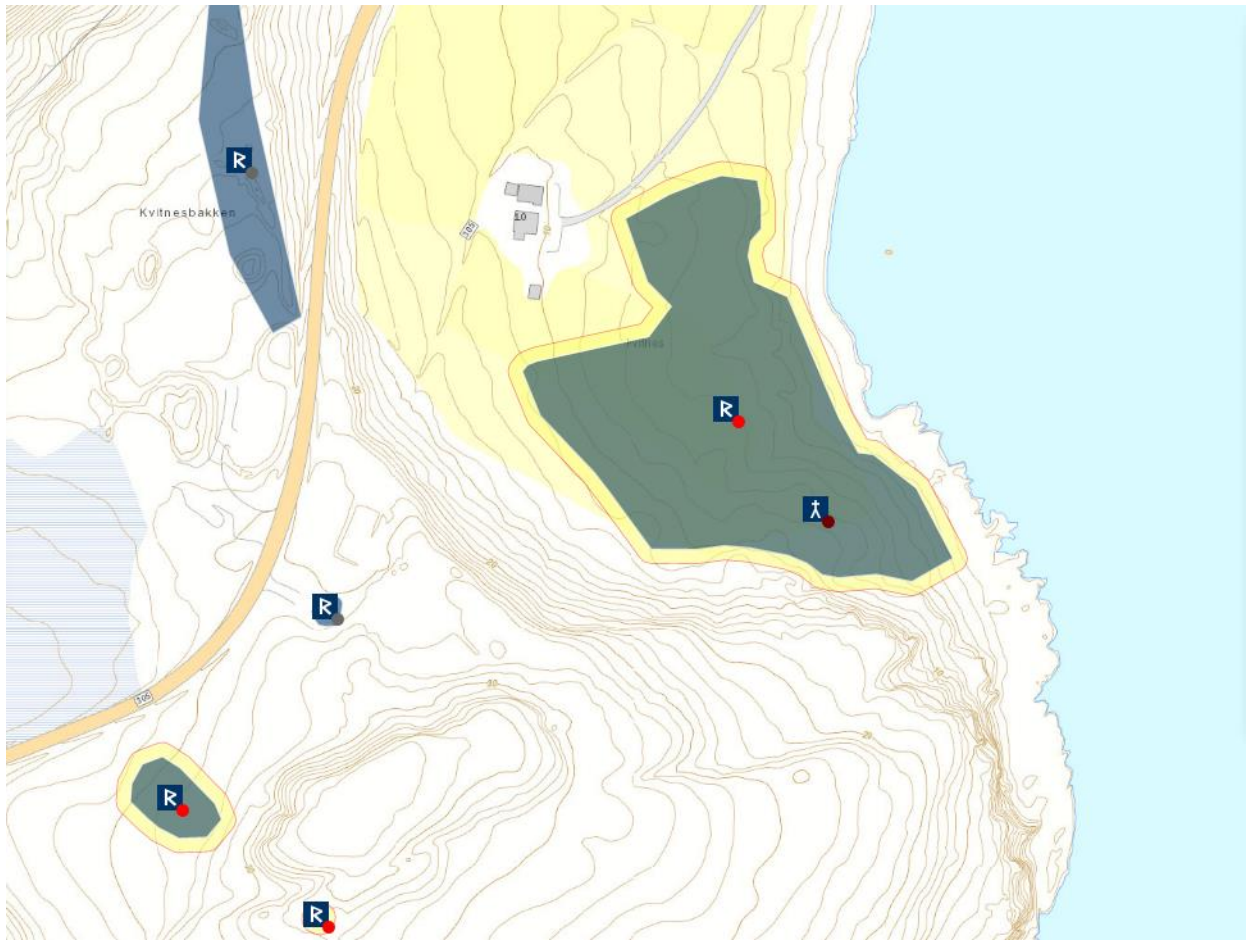

KVITNES, gnr. 35 (=51) Kvitnes (Karlsøy sogn).Karlsøy kommune. Nedlagt kirkested.
ID 84871 – jf. ID 48506-1

Eldste omtale av en kirke på (gnr. 51) Kvitnes er i 1589. Den var da anneks under Tromsø kirke og ble betjent av en res.kap. på Karlsøy (*Huittnes kircke*, Thr.R. 91). Stedet lå til Bjarkøygodset i seinmiddelalder, lik resten av øya Vanna. Kvitnes er nabogård i nord til kirkestedsgården (50) Vannvåg. Nåværende tun på bnr. 1 ligger på nordsida av neset som har gitt gården navn. Kirken nevnes siste gang i 1625. Ifølge Kraft ble Kvitnes kirke lagt ned på midten av 1600-tallet: ”Da disse Kirker [Kvitnes, Vannvåg] har ligget saa nær ved hinanden og heller ikke langt fra Karlsø Kirke, maa de have været bestemte til Kapeller for Fiskere” (NG 168). Ifølge Bratreins registrering på Kvitnes i 1966 vil den lokale tradisjon plassere kirken ”oppunder haugen”, dvs. NNØ/ned for Nonshaugens høyeste punkt, og kirkegården ”skulle ligge oppfor kirka” ved de tre tuftgruppene I-J-M på hans kartskisse. I samme område, sør for tunet i skråningen ned mellom RV 305 og Larstangen, registrerte han to gårdshauger (40 m i diameter, $\frac{3}{4}$ - 2 m høy, hhv. 30 m i diameter, $\frac{3}{4}$ - 1 m høy). På den største gårdshaugen lå de fleste tuftene samt ”Kirkegården”, beskrevet som en innhegning (kalt ”E” på hans kartskisse): ”Der er tydelige rester av ei innhegning E, særlig tydelig mot sør med torvemyr og stein inni enkelte steder. Den har varierende bredde – opptil 1 $\frac{1}{2}$ m – og d.o. høyde – 20-70 cm. Den øvre delen er plan, mens den nedre skrår jevnt nedover mot sjøen. Midt i sees en del steiner i botnen, men uten noe plan, og noen rester av kirketufta var jeg ikke i stand til å konstatere. Den plane delen synes å være oppbygd, slik at den nordlige delen utgjør en terrasse med bratt skrånende terreng nedenfor. Den sørøstlige delen av ’Kirkegården’ er overskåret av et gjerde og ligger delvis i utmarka”. (Bratrein 13-14/6 1966, Trædal 2008:396 m/ref.). Lokaliteten er ikke merket med rune-R på ØK. (kartreferanse: FJ 281-5-1).

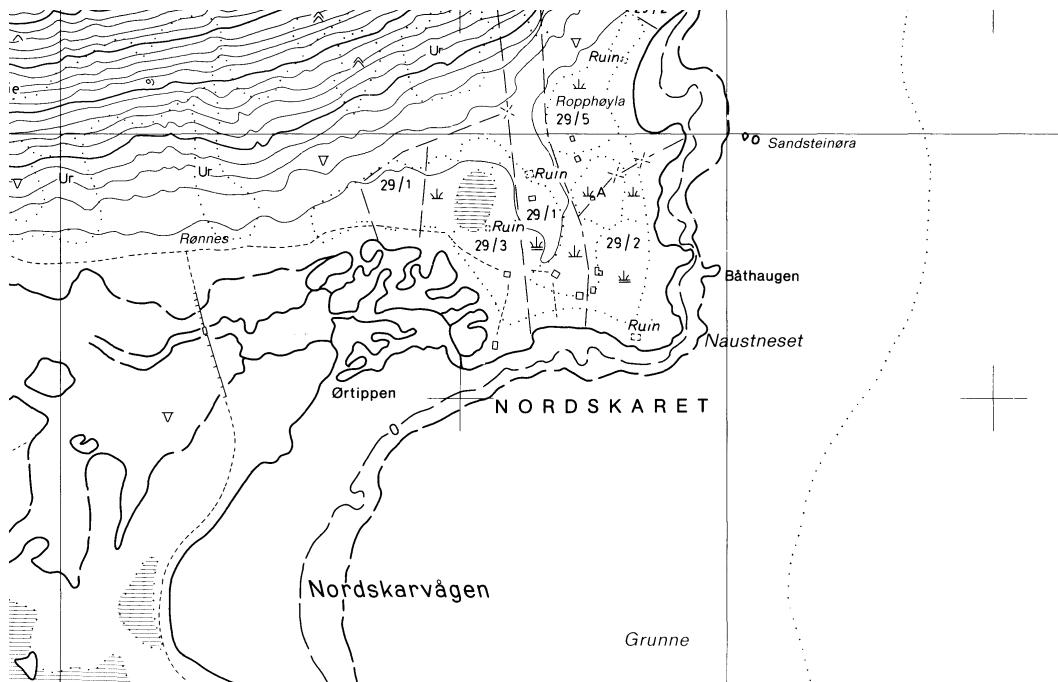

NORDSKAR, gnr. 29 Nordskar (Helgøy sogn). Karlsøy kommune. Nedlagt kirkested.

ID 120360

En kirke på (gnr. 29) Nordskar er ikke nevnt i de skriftlige kilder. I presten Kaurins beskrivelse av Karlsøy prestegjeld fra ca. 1790 nevnes at det skal ha stått et korhus i Nordskar, og at man da kunne se levninger av jordvollen rundt kirkegården. I Lyngen kirke finnes en toarmet lysestake med innskrift om at den opprinnelig kom fra Skar kirke og ble gitt Lyngen av sorenskriver Thomsøn i 1753. Staken kan stilmessig dateres til rundt 1600. Bratrein registrerte i 1967 en lokalitet kalt Grindmarka under Nordskar, om lag 50 m opp fra sjøen. Han fant ingen synlig bygningstuft, men et oppmurt torvgjerde kan være en kirkegårdsmur. Han mener kirken har eksistert og at den kan ha vært privatkirke for stormannen Hans Hansen omkring 1600 (Trædal 2008:406 m/ref.). (kartreferanse: FD 285-5-0R?).

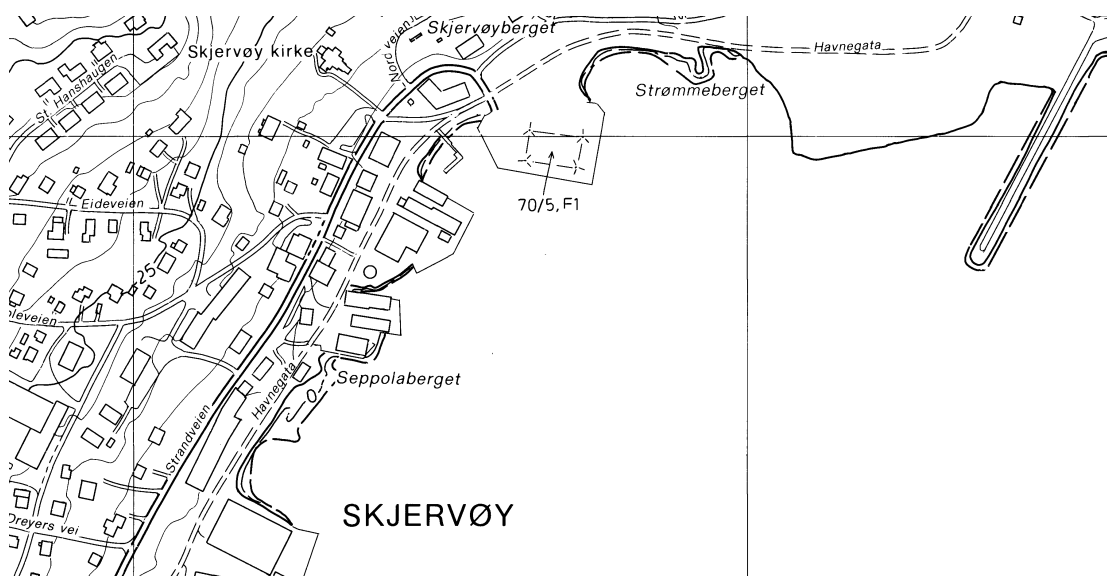

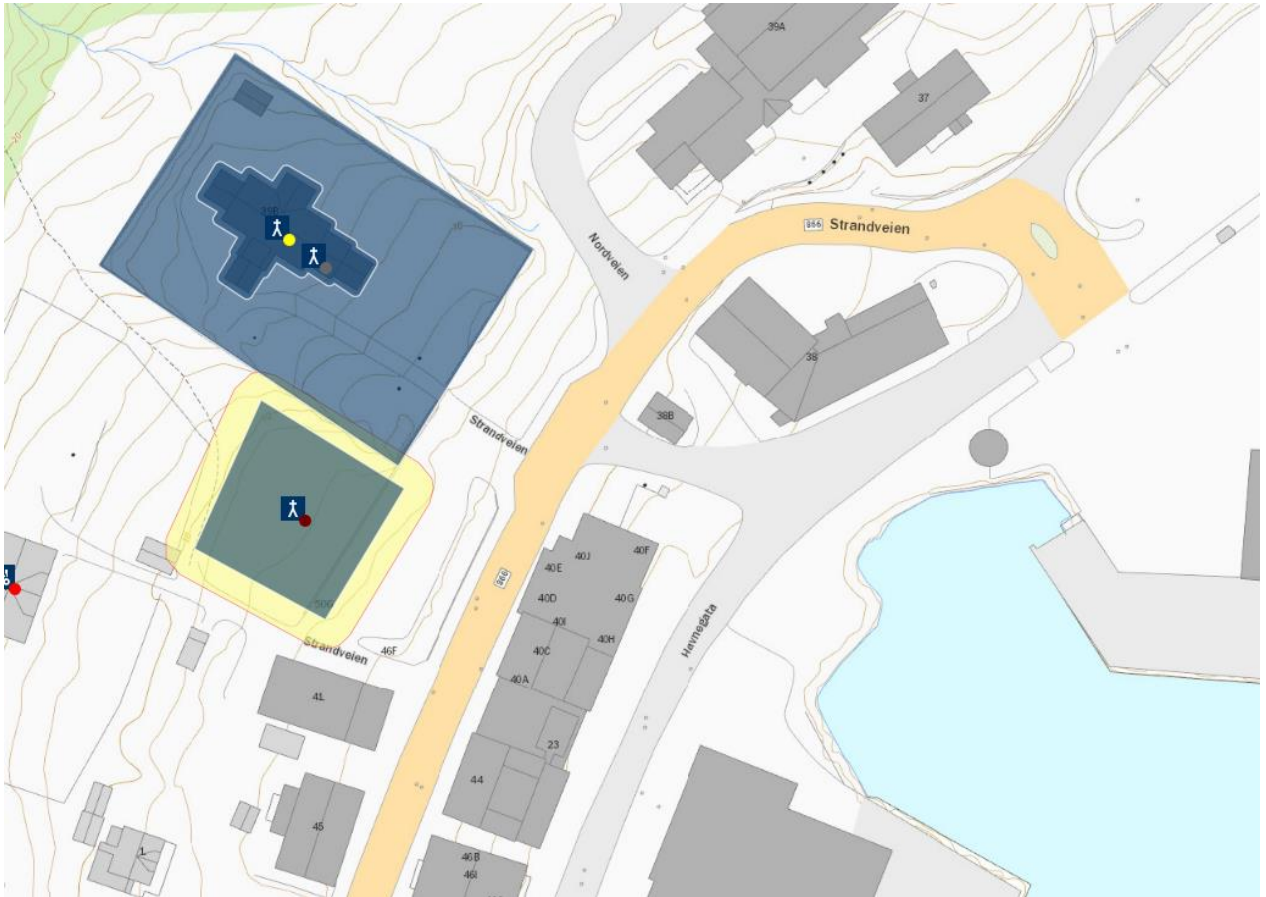
SKJERVØY KOMMUNE

SKJERVØY [gamle], gnr. 70 Skjervøyberget (Skjervøy sogn). Skjervøy kommune.

ID 177394, jf. ID 85462 – jf. ID 87952-1 – samisk kirkegård

Eldste omtale av en kirke på (gnr. 70) Skjervøyberget er i 1589. Den var da anneks under Tromsø kirke men ble betjent av en stedlig residerende kapellan (*Skierfføen kirke*, Thr.R. 91). I 1743 var Skjervøy residerende kapellani under Tromsø hovedkirke (Mordt 2008:188). Sognet ble utskilt som eget prestegjeld i 1776 (NG 176). Gården var krongods i 1647. Skjervøy utgjøres av gårdene Skjervøyberget og (69) Skjervøy prestegård. Nåværende kirke, en tømmerbygning med tilnærmet korsformet grunnplan bygd 1728, står nord i vågen og rett ved gårdstunet, inn for Reisafjorden i øst. Kirken ble i 1750 beskrevet som ”en nedrig Træ-Kors-Bygning, rød anstrøgen, med Steen-Tag, uden Taarn: 2 Klaaker hængende i en Stoppel eller Skiul ved Kirkens Østre Gavl; Uden Skrifte-Hus; Et lumpen Brenhus [benhus/*ossuarium*] ved den vestre Ende af Kirken, opbyggt af Tømeret af den gamle Kirke [...] Om Kirken er ingen Indhegnelse, men om den gamle Kirkegaard er en forfalden Steen-Mur”. I 1755 fikk kirken bygd til et skrifthus, før 1770 våpenhus i vest, og før 1835 en takrytter. En eldre kirke ble i 1666 omtalt som ”er nyligen opbyggt aff ny”. Denne skal ha vært liten og mørk og med små vinduer. Ifølge lokal tradisjon skal denne kirken ha stått like nedenfor den nåværende, nærmere sjøen – utenfor kirkegårdsmuren i sør. Bratrein foretok registrering i 1966: ”Like Ø for Prestegårdshagen og S for den nåværende kirkeinnhegning [en steingard bygd på 1930-tallet] ligger et lite åpent jorde med jordvoll på tre sider, mens det mot gatesida [RV 856] er avgrensa av hus og hager. Dette synes å være ei gammel kirkeinnhegning i omtrent kvadratisk form, ca. 26-27 m hver veg i retning Ø-V og N-S (mens den nåværende kirke – korskirke – er orientert i hovedretning NV-SØ). Rundt på tre sider er det oppkastet grøft og mot V og S synes muren for en stor del å bestå av jord oppkasta fra grøfta. N-sida av muren er tydelig oppmurt steinmur med torv oppå, og stein vises tydelig i det SV-hjørne og der stien krysser muren på S og N side. Selve muren er 30 – 60 cm høg med opptil 1 m mot V og 1.25 – 2 m brei. Inne i innhegninga var ingen rester etter tuft. I den østlige delen få meter fra hagegjerdet var et lite kvadratisk hull og et do. steinsatt ca. 30 cm x 30 cm og 10-20 cm djupt”. Trædal mener det er sannsynlig at også middelalderkirken sto på dette stedet (Wolff 1942:22f, Bratrein 25/6 1966, Trædal 2008:384ff m/ref.). Et par hundre meter nordvest for kirken ligger et jorde kalt Prestejorda, og rett ved denne – innunder fjellsida mot vest – ligger en gravplass. Et stykke nord for vågen, nær nordspissen, ligger en odde på østsida kalt Prestberget. (kartreferanse: FO 280-5-4).

ÅRVIK, gnr. 64 Årvik (Arnøy; Skjervøy sogn). Skjervøy kommune. Nedlagt kirkested.
IKKE REGISTRERT I ASKELADDEN – jf. ID 47041

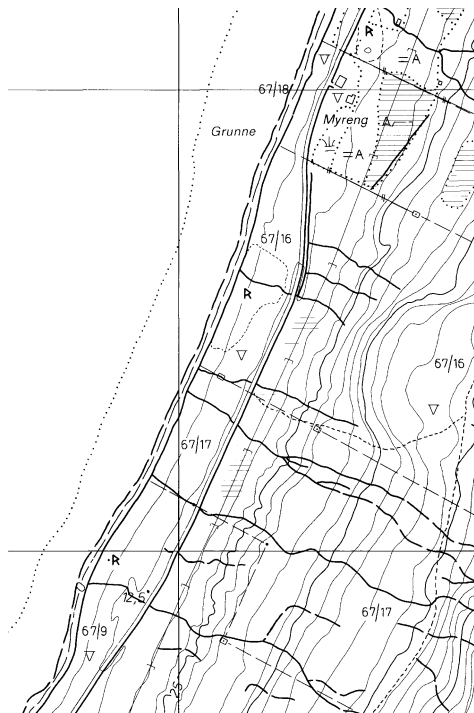
På bnr. 64 under (gnr. 64) Årvik er det tradisjon om at det skal ha stått en kirke. Eiendommen het tidligere Kirketoft men er i seinere år omdøpt til Kirkemo. Stedet er merket med rune-R på ØK og ligger drøye 100 m opp/øst for der Årvikelva munner ut i Årvikbukta. Bratrein (24/6 1966) var noe skeptisk under befaringen, også selv om tradisjonen finnes hos både Kraft og Helland: ”Den nøyaktige tuft er imidlertid ukjent, selv om eieren mente den hadde ligget akkurat der huset hans står (...) Da stillaset til klesnora blei bygd, kom det diverse bein for dagen – 1 m dypt (menneskebein? – svevende opplysninger blei gitt). De tuftene som er inntegna på kartet, syntes tidligere meget godt, med ca. 1 m dype jordvoller, men det er seinere fylt i jord oppe fra myra, slik at dybden nå er ca. 20 – 30 cm. Også noe stein oppgis tatt ut. 6 m fra NV-hushjørnet ligger ei tuft som kan være kirketufta. Det har i tilfelle vært ei langkirke med skip, kor og muligens våpenhus eller gang, total lengde ca. 15 m. Murene er ca. 30 cm dype, men også her er det fylt ut. Veggene er meget utflytende og det var omtrent ugjørlig å få noenlunde mål. ’Kor og skip’ kan og ha vært to adskilte bygninger. ’Våpenhuset’ ser ut som en liten platt. I dette er nå flaggstanga bygd. Retninga er omtrent øst-vest”. Oppført som sagnkirke hos Trødal (2008:389). (kartreferanse: FL 284-5-4).

HELNES (LAUKSUND?), gnr. 67 Helnes (Laukøy, Skjervøy sogn). Skjervøy kommune. Nedlagt kirkested.

IKKE REGISTRERT I ASKELADDEN – jf. ID 7668 Toften

På bnr. 16 og 17 under (gnr. 67) Helnes refererer Nicolaissen i 1889 tradisjon om at det skal ha stått kirke der. H.D. Bratrein var på befarings på Helnes (24-25/6 1966). En lang rekke tufter ligger på bakkekanten langs sjøen på vestsida av Laukøy, over en strekning av flere hundre meter, fra 1-2 moh. til 3-4 moh. Bak denne kanten er det ei om lag 100 m brei flate som skråner svakt opp mot øst. På denne går RV 349, og tuftene ligger nedenfor veien. ”På utmarkstykket er to store meget tydelige tufter i form av korsbygninger, av lignende type som den jeg registrerte i Torsvåg (...) At her er to tufter, kan bety at der først sto ei kirke (I), som så blei for lita og oppbygd større (II). Særlig det forhold at der synes rester av innhegning ved I, støtter kirketeorien. På den andre side kan naturligvis sagnet være oppstått ved at folk har betrakta de gamle korsbygningstufter og funnet ut at det må ha vært kirke her [Sic!]. Også størrelsen på tuftene, med ca. 10x10 og 14x14 m, antyder annen anvendelse enn beboelseshus. Begge tufter er orientert N-S og Ø-V, men dette høver også godt med terrenget, idet fjorden her løper N-S (...) Korshus II ligger i bakkanten, ca. 4 moh., ca. 14 m fra flomålet. Den nederste del er litt utydelig, men der ligger stein nedover heile bakken som kan ha rasa ut. Huset har hatt tykke torvvegger med mye stein i, og murene er nå opptil 2 m brei og opptil 60 cm djup. Total lengde-bredde er ca. 14x14 m. Tilbygg A [et 3 m i kvadrat tilbygg inne i hjørnet mellom søndre og vestre korsarm] har meget svakt markerte vegger, og er usikker. B [et ca. 5 m i kvadrat tilbygg vest for/inntil sørvesthjørnet av søndre korsarm] er kraftig markert, med syldmur av stein som er smal og lite utflytende og må ha vært ei trebygning. Korshus I er litt mindre, ca. 10x10 m. Murene er lavere og smalere, med stein i (antakelig har det vært et trehus), ca. 20-30 cm høg og ca. 60 cm brei. Også her ligger stein spredt over bakken mot sjøen. Tilbygget B [et 2x4 m tilbygg inntil søndre korsarm mot sør] er meget tydelig markert med syldmur av stein (...) Også Korshus I er noe utydelig mot sjøen”. Trædal (2008:383) betviler dette som kirkested før 1650 pga. bygningen(-es) grunnplanform. (kartreferanse: FN 282-5-2).

FORKORTELSER

Kildegjennomgang til registrering av middelalderkirkesteder – forkortelser

For enkelte verker er det ikke oppgitt bind i henvisningene, men aktuelt fylke viser i seg til riktig bind. Dette gjelder for eksempel Norske Gaardnavne og Norges kirker.

AB	Aslak Bolts Jordebog: Fortegnelse over Jordegods og andre Herligheder tilhørende Erkebiskopsstolen i Nidaros / affattet ved Erkebiskop Aslak Bolts Foranstaltning mellom Aarene 1432 og 1449 ; efter Original haandskriftet paa Pergament i det norske Rigsarkiv udgivet af P. A. Munch. Christiania 1852 Og Aslak Bolts jordebok. Utgitt ved Jon Gunnar Jørgensen. Oslo, 1997.
Aarb.	Foreningen til Norske Fortidsminnemerkeres Bevaring. Årbok
DN	Diplomatarium Norvegicum: Oldbreve til Kundskab om Norges indre og ydre Forhold, Sprog, Slægter, Sæder, Lovgivning og Rettergang i Middelalderen. 1847-2011. Flere utgivere
NG	Norske Gaardnavne: Oplysninger samlede til brug ved Matrikelens Revision / efter offentlig Foranstaltning udgivne med tilføjede Forklaringer af O. Rygh. 1897-1936
NRJ	Norske Regnskaber og Jordebøger fra det 16de Aarhundrede / udgivne for Det Norske historiske Kildeskriftfond ved H. J. Huitfeldt-Kaas. 1887-1983
Thr.R/ Reformatsen	Trondhjems Reformats 1589. Oslo Domkapittels jordebok 1595. Utgitt for Kjeldeskriftfondet ved Anne-Marit Hamre. Oslo, 1983.
ØK	Økonomisk kartverk. 1:5000 – N5. Utgitt av Statens kartverk. Henvisninger til kartblad ved hver kildetekst.